

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВЕТЕРИНАРНОЇ МЕДИЦИНИ ТА БІОТЕХНОЛОГІЙ
імені С.З. ГЖИЦЬКОГО**

Факультет менеджменту, бізнесу та публічного адміністрування
Кафедра менеджменту та бізнес-адміністрування

Кваліфікаційна робота на правах рукопису

**ГРЕЧАНА Васи́лина Рома́нівна
КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА**

УДК: 331.108

**«Шляхи удосконалення використання ресурсного потенціалу
аграрного виробництва»**

Спеціальність 073 «Менеджмент»

Подається на здобуття освітнього ступеня «Магістр»

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

(підпис, ініціали та прізвище здобувача вищої освіти)

Керівник роботи: _____
(підпис)

ГІРНЯК Катерина Михайлівна
кандидат економічних наук, доцент

Львів – 2025

**Львівський національний університет
ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького**

Факультет менеджменту, бізнесу та публічного адміністрування
Кафедра менеджменту і бізнес-адміністрування
Освітньо-кваліфікаційний рівень магістр
Напрямок підготовки 073 «Менеджмент»
(шифр і назва)

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Завідувач кафедри
доцент _____ Батюк Б.Б.
« ____ » _____ 2025 р.

**З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Гречана Васирина Романівна
(прізвище, ім'я, по батькові)

Тема проєкту (роботи): «Шляхи удосконалення використання ресурсного потенціалу аграрного виробництва»
керівник проєкту (роботи) ГІРНЯК Катерина Михайлівна, к. е. н., доцент
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом вищого навчального закладу від “ ____ ” _____ 2025 року № _____

2. Термін подання студентом проєкту (роботи) 02 грудня 2025 року
3. Вихідні дані до проєкту (роботи) навчальна, наукова та довідкова література, наукові періодичні видання, фінансова звітність підприємства
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) Розділ 1. Теоретичні аспекти формування ресурсного потенціалу аграрного виробництва. Розділ 2. Аналіз використання ресурсного потенціалу у процесі аграрного виробництва. Розділ 3. Шляхи удосконалення використання ресурсного потенціалу аграрного виробництва
5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

6. Консультанти розділів проекту (роботи)

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв

7. Дата видачі завдання «23» вересня 2024 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Терміни виконання етапів роботи	Примітка
1	Вибір теми роботи	вересень 2024	
2	Розробка змісту роботи	вересень 2024	
3	Обґрунтування актуальності теми кваліфікаційної роботи	жовтень 2024	
4	Бібліографічний огляд	жовтень 2024	
5	Вступ	жовтень 2024	
6	Розділ 1. Теоретичні аспекти формування ресурсного потенціалу аграрного виробництва	листопад 2024	
7	Розділ 2. Аналіз використання ресурсного потенціалу у процесі аграрного виробництва	березень 2025	
8	Розділ 3 Шляхи удосконалення використання ресурсного потенціалу аграрного виробництва	вересень 2025	
9	Висновки та пропозиції	жовтень 2025	
10	Оформлення роботи	листопад 2025	
11	Оформлення візуального супроводу роботи	листопад 2025	
12	Представлення до захисту кваліфікаційної роботи	грудень 2025	

Здобувач

(підпис)

Гречана В.Р.
(прізвище та ініціали)

Керівник роботи

(підпис)

Гіряк К.М.
(прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Гречана Василина. Шляхи удосконалення використання ресурсного потенціалу аграрного виробництва. – Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр» за спеціальністю 073 «Менеджмент». Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького – Міністерства освіти і науки України, 2025.

У кваліфікаційній роботі досліджено теоретичні засади формування та використання ресурсного потенціалу аграрного виробництва. Проаналізовано сучасний стан і тенденції використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств *** області, визначено основні чинники, що впливають на його ефективність. Запропоновано напрями удосконалення управління ресурсним потенціалом, спрямовані на підвищення результативності функціонування аграрного сектору в умовах сучасних економічних викликів.

Ключові слова: ресурсний потенціал, аграрне виробництво, ефективність, управління, розвиток, удосконалення.

ANNOTATION

Hrechana Vasylina. Ways to Improve the Use of the Resource Potential of Agricultural Production – Manuscript.

Master's qualification work for obtaining the educational degree “**Master**” in specialty **073 “Management.”** Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies named after S. Z. Gzhytskyi – Ministry of Education and Science of Ukraine, 2025.

The master's thesis investigates the theoretical foundations of the formation and utilization of the resource potential of agricultural production. The current state and trends in the use of resource potential by agricultural enterprises in the *** region are analyzed, and the key factors influencing its efficiency are identified. The author proposes directions for improving the management of resource potential aimed at enhancing the performance of the agricultural sector under current economic challenges.

Keywords: resource potential, agricultural production, efficiency, management, development, improvement.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА	10
1.1. Економічна сутність та зміст ресурсного потенціалу підприємства	10
1.2. Особливості формування та ефективність використання ресурсного потенціалу аграрного виробництва	17
1.3. Методичні підходи до здійснення оцінки ресурсного потенціалу підприємства	26
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ У ПРОЦЕСІ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА	35
2.1. Характеристика аграрного сектору *** області: сучасний стан і тенденції розвитку.....	35
2.2. Оцінка використання земельних, трудових і матеріально-технічних ресурсів у підприємствах регіону.....	38
2.3. Тенденції розвитку системи управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств.....	47
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА	55
3.1. Напрями підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу аграрного виробництва	63
3.2. Розробка стратегій розвитку ресурсного потенціалу аграрних підприємств.....	70
3.3. Шляхи підвищення ефективності управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств.....	80
ВИСНОВКИ	80
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	83

ВСТУП

Актуальність теми дослідження: Аграрний сектор економіки, незважаючи на загрози зовнішнього середовища та проведення повномасштабної війни в Україні, показав свою спроможність виконувати головну його роль у забезпеченні продовольчої безпеки населення України та світу. Більш уразливими до ситуації опинилася великі сільськогосподарські підприємства, тоді як фермерські господарства та господарства населення показали свою стійкість у складній політико - економічній ситуації. На сучасному етапі економічного розвитку агропромисловий сектор України є однією з найважливіших ланок економічних систем більшості країн світу з ринковою економікою. Він розвивається в умовах високої енергетичної забезпеченості, застосування широкого спектра агротехнічних прийомів, екологізації на основі використання сучасних енерго- та природозберігаючих технологій, методів і способів меліорації та хімізації.

Раціональне, максимально ефективне використання ресурсів, що беруть участь у виробництві сільськогосподарської продукції виступає необхідною передумовою для досягнення балансу інтересів суспільства (соціальних, економічних, екологічних), а також основою для забезпечення національних пріоритетів розвитку аграрного сектору: забезпечення продовольчої безпеки країни; оптимізації експортного аграрного потенціалу; дохідності сільгоспвиробників; забезпечення соціально-орієнтованої державної аграрної політики. Разом з тим це потребує застосування спеціальних знань та особливих підходів щодо вирішення злободенних питань аграрного сектора, зокрема що стосуються організації раціонального землекористування; використанні та реалізації трудового потенціалу; оптимізації інноваційної діяльності; оновленні та модернізації техніко- технологічних засобів і устаткування, тощо.

Аналіз останніх досліджень. Питання формування та ефективного використання ресурсного потенціалу аграрного виробництва є предметом

дослідження багатьох вітчизняних учених, зокрема: В. Андрійчука, П. Саблука, О. Шпикуляка, І. Лукінова, М. Маліка, Л. Мармуль, О. Онищенко, О. Попової, Т. Зінчук, Н. Кириленко, О. Гудзинського, М. Кропивка, І. Куриляка, О. Чупіса та інших. В їхніх працях досліджуються теоретичні основи формування ресурсного потенціалу підприємств, структура та складові його елементів, методичні підходи до оцінювання ефективності використання земельних, трудових, матеріально-технічних і фінансових ресурсів. Значну увагу приділено питанням інноваційного розвитку аграрного сектору, удосконаленню організаційно-економічного механізму управління ресурсами та забезпеченню сталого розвитку сільського господарства.

Відзначаючи цінність наукових здобутків зазначених учених, слід наголосити на необхідності подальших досліджень у напрямі підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств на регіональному рівні, зокрема у *** області. Це зумовлено потребою адаптації існуючих підходів до сучасних умов господарювання, інтеграційних процесів та викликів воєнного і післявоєнного періоду.

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є вивчення та обґрунтування теоретичних основ формування ресурсного потенціалу аграрного виробництва, дослідження процесу його використання аграрними підприємствами та обґрунтування дієвих шляхів удосконалення.

Із наведеної мети дослідження випливають наступні завдання: здійснити теоретичне обґрунтування сутності поняття «ресурсний потенціал» та дослідити його структуру; дослідити особливості формування та ефективність використання ресурсного потенціалу аграрного виробництва; проаналізувати економічні результати використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств *** області; з'ясувати тенденції розвитку аграрного виробництва в умовах підвищення ефективності управління ресурсним потенціалом; обґрунтувати напрями удосконалення використання ресурсного потенціалу аграрного виробництва; з'ясувати шляхи підвищення ефективності управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств.

Об'єкт і предмет дослідження. *Об'єктом дослідження є ресурсний потенціал аграрних підприємств *** області. Предметом дослідження є аналіз процесу формування ресурсного потенціалу аграрних підприємств та шляхи його удосконалення.*

Методи дослідження. Для написання роботи нами використано загальнонаукові методи та прийоми дослідження: історичний, діалектичний, абстрактно-логічні методи, а також метод аналізу і синтезу, аналогії і співставлення, інші економіко-статистичні прийоми.

*Інформаційною базою дослідження стали офіційні статистичні матеріали Головного управління статистики у *** області та Державної служби статистики України, звіти і аналітичні довідки Міністерства аграрної політики та продовольства України, дані регіональних управлінь сільського господарства, матеріали наукових публікацій, монографій і періодичних видань, а також результати власних досліджень, аналітичних узагальнень і розрахунків автора.*

Практичне значення отриманих результатів. Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості використання запропонованих у роботі підходів і рекомендацій для підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств *** області. Розроблені пропозиції можуть бути застосовані в діяльності органів державного управління, місцевих громад та керівників аграрних підприємств при формуванні стратегії раціонального використання трудових, земельних, матеріально-технічних і фінансових ресурсів. Результати дослідження також можуть бути використані у навчальному процесі при підготовці фахівців з менеджменту та аграрної економіки, а також у подальших наукових дослідженнях проблем розвитку аграрного виробництва на регіональному рівні.

Апробація результатів кваліфікаційної роботи. Основні положення, результати та висновки кваліфікаційної роботи були апробовані під час II Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції «Актуальні

проблеми менеджменту та підприємництва» (***, 2025 р.), а також обговорені на засіданнях кафедри менеджменту і бізнес-адміністрування Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького. Окремі теоретичні та практичні положення дослідження використано при підготовці доповідей, наукових повідомлень та аналітичних матеріалів, присвячених підвищенню ефективності використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств *** області.

Обсяг і структура кваліфікаційної роботи. Робота викладена на 90 сторінках комп'ютерного тексту. Структурно робота включає вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел (64 найменувань).

РОЗДІЛ І

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА

1.1. Економічна сутність та зміст ресурсного потенціалу підприємства

Здійснення підприємствами господарської діяльності на засадах ринкової економіки насамперед потребує прийняття ефективних управлінських рішень щодо виду та обсягів виробництва, вдалого вибору цільових ринків збуту продукції, забезпечення прибутковості підприємства та сталих позитивних фінансово-економічних показників діяльності, що загалом є можливим на основі ефективного використання усіх ресурсів підприємства. На сьогоднішній день процес управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств потребує ґрунтовних досліджень у контексті подальшої оптимізації. Адже в умовах обмеженості певних видів ресурсів необхідно забезпечити їх раціональне та збалансоване використання.

Під ресурсним потенціалом підприємства слід розуміти наявну сукупність взаємопов'язаних ресурсів, що виступають основою для виробництва продукції (послуг). Величина ресурсного потенціалу обумовлюється обсягом наявних у розпорядженні підприємства базових видів ресурсів залежно від виду господарської діяльності. Так для аграрних підприємств базовими ресурсами є земельні, матеріальні та трудові.

Над питанням визначення найбільш економічно вигідних напрямів сільськогосподарського виробництва працюють майже всі науковці, що займаються проблемами вивчення аграрного сектору країни, а саме: Н.П. Дуброва, В.І. Кравець, О.В. Собкевич, В.М. Русан, А.Д. Юрченко, О.В. Ковальова, Ю.О. Ярмоленко, Н.М. Коробова, В.К. Збарський, В.І. Мацибора, А.А. Чалий, А.Т. Опря, О.А. Томашевська, Л.М. Демиденко та ін. Проте, теоретичні концепції формування, розвитку та використання ресурсного

потенціалу характеризуються недостатньою обґрунтованістю та суперечливістю, що потребує здійснення подальших наукових досліджень.

Вивчення ресурсного потенціалу підприємства є необхідною складовою та передумовою формування стратегії (стратегічних альтернатив) його розвитку. Коло визначень ресурсного потенціалу підприємства дуже широке – від надзвичайно вузького його розуміння як річного обсягу виробництва продукції до таких загальних категорій, як соціально-економічна система [5, с. 6]. Його розглядали як елемент виробничих відносин щодо використання здатності трудових ресурсів до створення матеріальних благ, як сукупність наявних ресурсів для досягнення поставленої мети, як максимально можливий обсяг матеріальних благ та послуг, який можна отримати за умови оптимального використання наявних ресурсів, як реальну чи ймовірну здатність виконати цілеспрямовану роботу та ін.

На думку С. Сердака, ресурсний потенціал підприємства – це сукупність матеріальних, нематеріальних, трудових, фінансових ресурсів, зокрема здатність робітників підприємства ефективно використовувати названі ресурси для виконання місії, досягнення поточних та стратегічних цілей підприємства. При цьому ресурсний потенціал підприємства можна охарактеризувати чотирма основними критеріями: ● реальними можливостями підприємства в тій чи іншій сфері діяльності (також і нереалізовані можливості); ● обсягом ресурсів як залучених, так і тільки підготовлених до використання у виробництві; ● здатністю кадрів (менеджерів) використовувати ресурси, вміння розпоряджатися ресурсами підприємства; ● формою підприємництва та відповідною організаційною структурою підприємництва [7, с. 84-87].

Ресурсний потенціал розглядають з таких позицій: як структурний елемент виробничих відносин у контексті максимального використання потенціалу трудових ресурсів щодо створення матеріальних благ; як сукупність наявних на підприємстві ресурсів, що забезпечують досягнення поставленої мети; як можливість отримання максимального обсягу

виробництва благ та послуг за умови оптимального використання ресурсів; як спроможність (реальну або ймовірну) виконати поставлені завдання, і інші (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Теоретичні основи категорії «ресурсний потенціал» учених економістів

Автори	Трактування поняття «ресурсний потенціал»
О. Вишнеvsька [8, с. 33]	вважає, що «ресурсний потенціал - це сукупність ресурсів підприємства (трудових і виробничих), які забезпечують безперервність і ефективність його діяльності».
В. Гриньова [16, с. 42-45]	досліджуючи виробничий потенціал підприємства, ототожнює його з ресурсним потенціалом. За думкою автора, аналіз формування виробничого потенціалу складається з наступних напрямків: аналізу використання трудових ресурсів, аналізу використання основних виробничих коштів і аналізу використання предметів праці (матеріально-виробничих запасів).
І Свіргун О. М., Соколовська В. В. [29]	Ресурсний потенціал підприємства – це сукупність ресурсів, які є в розпорядженні підприємства, а також спроможність працівників і менеджерів використовувати ресурси з метою виробництва товарів (послуг) та отримання максимального прибутку. Він характеризує не весь запас конкретного ресурсу, а ту його частину, що залучена у виробництво з урахуванням економічної доцільності та досягнень науково-технічного прогресу та включає до себе не тільки сформовану систему ресурсів, а й нові альтернативні ресурси та їхні джерела.
В. Качуровський [26, с. 125]	для окремого підприємства ресурсний потенціал складається з компонентів, які характеризують його ресурси, стан і динаміку руху у зовнішньому середовищі. Ресурсний потенціал підприємства акумулює «організаційну пам'ять». Для людських ресурсів ця пам'ять виступає у вигляді навичок, правил поведінки т. і. З позиції матеріальних ресурсів вона знаходить відображення в конструкціях, способах експлуатації і інших елементах технології
Шаманська О. І. [30]	Ресурсний потенціал – це економічна основа, реальна сила розвитку суспільства, що характеризується системою показників, які відображають не тільки наявні ресурси, а ще їхні резерви, що можуть бути використані за певних умов.

Джерело: сформовано автором на основі проведених досліджень

Таким чином, ресурсний потенціал підприємства являє собою сукупність наявних на підприємстві ресурсів (фінансових, матеріальних, нематеріальних, трудових і ін.), а також здатність працівників щодо їх ефективного використання для досягнення мети підприємства, а також поточних та стратегічних планів. Загалом ресурсний потенціал підприємства можна представити такими основними критеріями:

- оцінка реальних можливостей підприємства у конкретній сфері діяльності (в тому числі і нереалізованих можливостей);
- наявний обсяг ресурсів для використання у процесі виробництва, в тому числі залучених;
- здатність персоналу щодо використання наявних ресурсів та вміння раціонально їх використовувати;
- чинна організаційно-правова форма господарювання та організаційна структура підприємства [28, с. 84-87].

З'ясована нами наявність значної кількості підходів щодо трактування сутності поняття «ресурсний потенціал» дозволяє зробити висновки про його багатоаспектність. На основі цього, вважаємо, що ресурсний потенціал – це система взаємопов'язаних ресурсів різного виду, що є у власності або розпорядженні підприємства, а також можуть бути додатково залученими у процесі здійснення господарської діяльності для виробництва затребуваної на ринку продукції (послуг) та підвищення рівня конкурентоспроможності. Наявний ресурсний потенціал підприємства доцільно визначати не за кількісними та якісними характеристиками, а на основі їх оптимального співвідношення відносно потреб вирішуваних завдань.

Досліджено, що у науковій літературі мають місце розбіжності щодо структури ресурсного потенціалу підприємства, де нами виокремлено наступні базові, зокрема: матеріальні; нематеріальні; фінансові; трудові; інформаційні; інноваційні, а також управлінський ресурс (потенціал), що забезпечує раціональне використання усіх ресурсів підприємства (рис. 1.1).

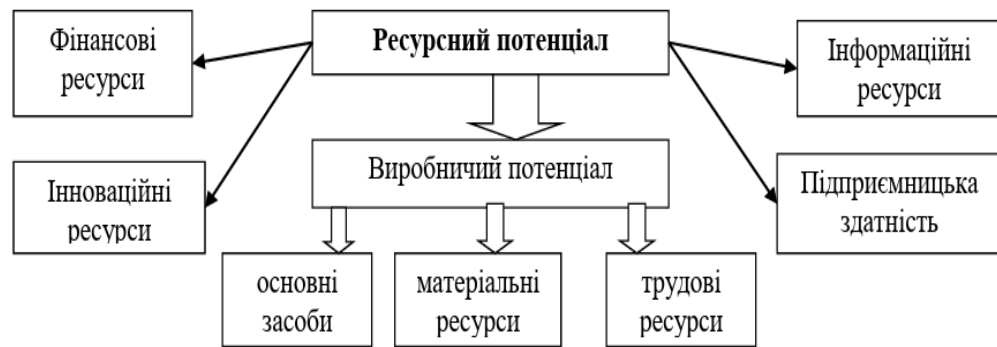

Рис. 1.1 Структура ресурсного потенціалу підприємства

Джерело: сформовано автором на основі проведених досліджень

На практиці всі ресурси підприємства доцільно ділити на 4 блока: трудові, матеріальні, інформаційні та фінансові, оскільки, при декомпозиції його на більш дрібні складові, види ресурсів незмінно корелюють між собою [1, с. 15-17]. Матеріальні ресурси представляють собою систему, компонентами якої є локальні ресурси, що забезпечують процес формування ресурсів для вирішення цілей функціонування та розвитку виробничих систем. Головною функцією матеріальних ресурсів є забезпечення виконання технологічного процесу, тому до складу ресурсного потенціалу підприємства доцільно віднести всі матеріально-технологічні ресурси. За своїм натурально-речовим складом матеріально-технологічні ресурси включають засоби та предмети праці (робочі машини, обладнання, сировину, паливо і т.д.).

Фінансові ресурси представляють собою систему, елементами якої є грошові кошти, засоби їх переробки та робітники, взаємопов'язана діяльність яких спрямована на забезпечення діяльності виробничої системи необхідними грошовими коштами різноманітних форм і джерел.

Трудові ресурси представляють собою систему, елементами якої є робітники виробництва, адміністративного персоналу та засоби забезпечення їх взаємодії, що спрямовані на забезпечення діяльності виробничої системи необхідними трудовими ресурсами різних форм організації.

Інформаційні ресурси представляють собою систему, елементами якої є документи, засоби обробки інформації та робітники, взаємопов'язана

діяльність яких спрямована на досягнення спеціалізованих цілей – забезпечення діяльності виробничої системи необхідною інформацією, різноманітними формами документації.

Кожний із вказаних видів ресурсів використовує для свого формування потреби інших ресурсів потенціалу; здійснює вплив на них; має властивості виробничої системи; потребує значних витрат на свій розвиток; забезпечує інтеграцію всіх ресурсів у рамках єдиної системи; підвищує достовірність рішень, які приймаються [1, с. 15-17].

Особливо важливу роль у злагодженій та ефективній діяльності підприємства відіграють управлінські ресурси або ж управлінський потенціал. Адже саме від своєчасного прийняття ефективних рішень керівника залежать кінцеві результати діяльності підприємства (рис. 1.2). Слід також зауважити, що даний ресурс як і усі інші види, є кількісно та якісно обмежений.

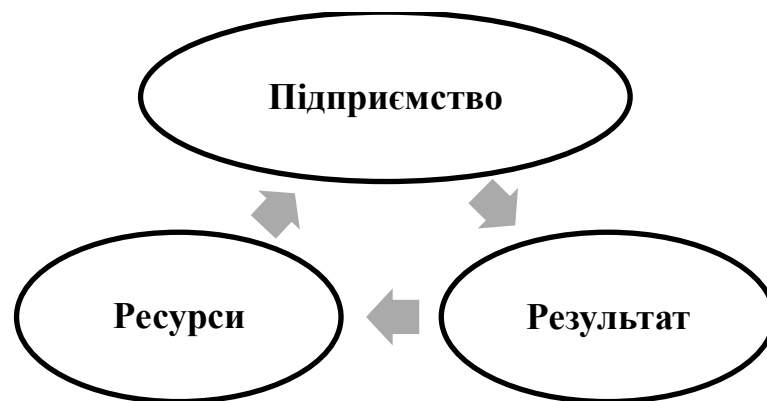

Рис. 1.2. Роль та місце ресурсів у системі управління підприємством
Джерело: сформовано автором на основі проведених досліджень

Нами з'ясовано, що окремі учені розглядають структуру ресурсного потенціалу як сукупності об'єктивних та суб'єктивних складових. При цьому об'єктивні складові включають виробничий, фінансовий, інфраструктурний, інноваційний, інформаційний та кадровий потенціал підприємства (рис.1.3.). Відповідно до суб'єктивних складових ресурсного потенціалу відносять управлінський, організаційний, науково-технічний, маркетинговий та

логістичний потенціали [26, с. 123].

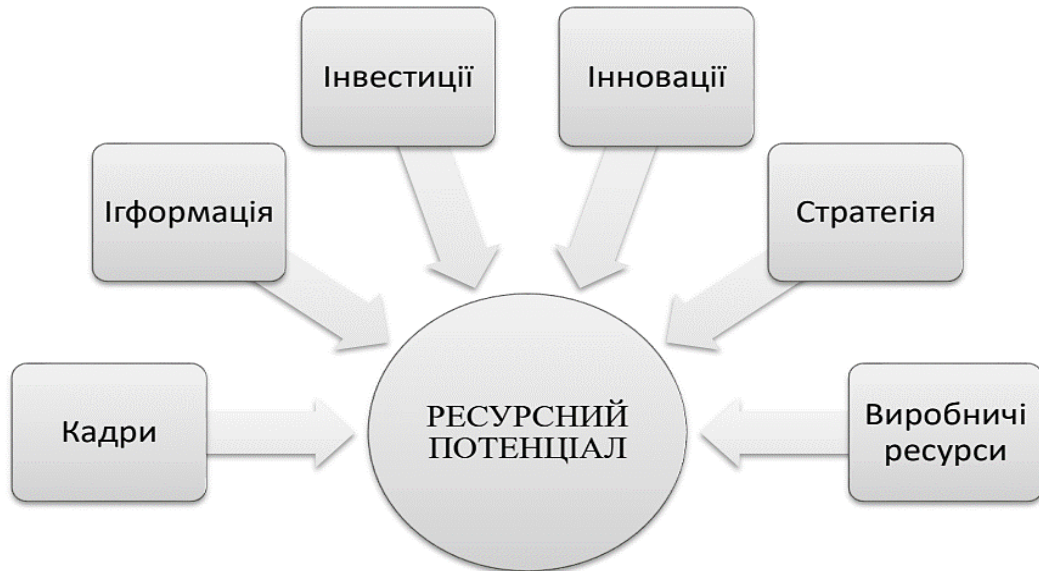

Рис. 1.3. Структурні компоненти економічного потенціалу підприємства

Джерело: сформовано на основі [26, с. 123].

Також має місце виокремлення виробничого потенціалу у структурі ресурсного потенціалу підприємства. Відтак виробничий потенціал підприємства характеризується такою структурою: фінансовий потенціал, трудовий потенціал, технічний потенціал, технологічний потенціал.

Таким чином, оцінка ефективності використання певних видів ресурсів проявляється на основі співставлення отриманих корисних результатів та понесеними витратами на їх отримання. Отже, ефективне та раціональне використання ресурсного потенціалу забезпечує отримання підприємством ефекту: економічного, екологічного та соціального ефектів.

Відповідно отримані показники ефективності використання ресурсного потенціалу використовуються для здійснення оцінки ефективності господарської діяльності підприємства. Забезпечення формування ресурсного потенціалу підприємства сприяє оперативному виявленню стратегічних можливостей підприємства, спроможних забезпечити підвищення конкурентних позицій на ринку. Отже, наявний ресурсний потенціал підприємства демонструє потенційні можливості підприємства у різних напрямках та сферах його господарської діяльності.

1.2. Особливості формування та ефективність використання ресурсного потенціалу аграрного виробництва

Пріоритетним напрямом економічного розвитку нашої країни є розвиток аграрного сектора економіки. Процеси відтворення у виробництві значним чином залежать від ефективності використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств. Стратегічне значення наявного ресурсного потенціалу аграрного виробництва обумовлює рівень забезпечення продовольчої безпеки країни шляхом забезпечення рентабельності сільськогосподарського виробництва та підвищення конкуренто- спроможності галузі в цілому.

Адже в процесі виробництва сільськогосподарської продукції беруть участь наступні види ресурсів: земельні, трудові, матеріальні, нематеріальні, фінансові і інші. При цьому внаслідок обмеженості окремих видів ресурсів на аграрних підприємствах має місце ускладнення процесу виробництва сільськогосподарської продукції. Саме тому, сьогодні актуалізувалися питання забезпеченості аграрного виробництва базовими ресурсами.

Так ресурсний потенціал сільського господарства являє собою сукупність взаємопов'язаних між собою ресурсів, що використовуються у аграрному виробництві. Відтак функціонуючі аграрні підприємства характеризуються неоднаковими можливостями досягнення позитивних результатів діяльності, що зумовлюється різною кількістю та якістю ресурсного потенціалу (виробничих ресурсів).

Сьогодні основним завданням аграрного сектора економіки є подолання збитковості сільськогосподарського виробництва, що вже тривалий період є перманентним явищем. Однією із причин такого стану є скорочення ресурсного потенціалу аграрного виробництва, адже починаючи з лютого 2022 року аграрні підприємства зазнають значних збитків та втрат від збройної агресії російської федерації проти України. Сільськогосподарські виробники отримують прямі збитки через руйнування та пошкодження

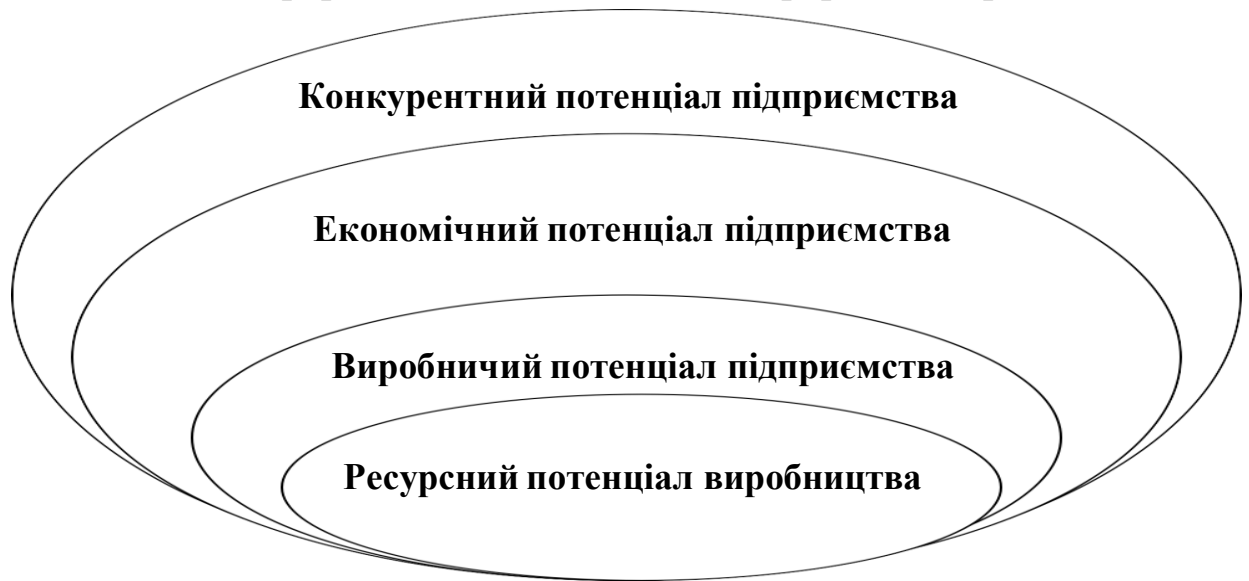
активів, непрямі – через втрату доходів, зниження закупівельних цін, підвищення собівартості виробництва. Якщо прямі збитки здебільшого зазнають підприємства, що розташовані в зоні бойових дій, то непрямі втрати мають майже всі сільськогосподарські підприємства, проведеного реформування та низки економічних криз національної економічної системи.

В аграрному секторі традиційно розглядали три основних фактори виробництва: земля, праця та капітал. Проте, на основі проведених наукових досліджень провідними ученими-аграрниками виокремлено дещо більшу кількість ресурсного потенціалу, включаючи фінансові ресурси, інформаційні ресурси, інноваційні ресурси і інші. Так на думку Ульянченко О.В. «...ресурси аграрної сфери доцільно розподілити на дві групи в залежності від їх походження: первинні ресурси – які створені природою незалежно від волі та бажання людини, але використовуються в суспільному виробництві та вторинні ресурси – продукти процесу виробництва, які прямо чи опосередковано використовуються у виробництві матеріальних благ». Так автор відносить до першої групи земельні та трудові ресурси, а до другої – основні й оборотні матеріальні засоби, фінансові та інформаційні ресурси [4, с. 13].

Нами з'ясовано, що на практиці базові типи ресурсного потенціалу аграрних підприємств тісно взаємопов'язані між собою на основі здійснення впливу керуючої системи на керовану. За таких умов має місце генерування значного переліку функціональних типів ресурсного потенціалу аграрних підприємств. Відтак процес трансформації ресурсного потенціалу у виробничий здійснюється на основі впливу технології виробництва сільськогосподарської продукції, а також процесів організації та безпосередньо управління виробничою діяльністю. Оцінка виробничого потенціалу здійснюється на основі аналізу здатності аграрного підприємства виробляти певні види продукції у вказаних обсягах та належної якості.

Натомість процес перетворення виробничого потенціалу підприємства у економічний відбувається під впливом здійснення аграрними підприємствами маркетингово-збутової діяльності, а також управління нею, в результаті чого підприємство шляхом збуту виробленої продукції завершує виробничий цикл. Відповідно використання організаційного, правового, управлінського та маркетингового потенціалу на основі економічного, забезпечує формування конкурентного потенціалу аграрного підприємства (рис. 1.4).

Рис. 1.4. Ієрархія базових потенціалів аграрних підприємств

Джерело: сформовано автором на основі проведених досліджень

Слід також зазначити, що для окремих видів виробничих ресурсів характерними є властиві їм функції, а їх склад та співвідношення обумовлюють темпи розвитку аграрного виробництва та можливості підвищення показників його ефективності. У свою чергу, структура та основні складові ресурсного потенціалу обумовлюються особливостями виробничого процесу у галузях сільського господарства. Так у галузі рослинництва до основних виробничих ресурсів належать: земельні ресурси, трудові ресурси, машинно-тракторний парк, насіннєві матеріали, добрива, засоби захисту рослин та ін. До ресурсного потенціалу галузі тваринництва належать: поголів'я продуктивної та робочої худоби, виробничі приміщення та їх обладнання (ферми), корми, медичні препарати, трудові ресурси, тощо.

Отож для ґрунтового, комплексного дослідження ресурсного потенціалу аграрного виробництва, а також процесу його формування та використання безпосередньо на підприємстві необхідно брати до уваги специфічні особливості функціонування галузі сільського господарства. На рис. 1.5. нами наведено особливості формування і використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств. Відтак на процес формування та використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств впливають наступні специфічні фактори, які вважаємо за доцільне класифікувати наступним чином: екологічні, природно-біологічні, техніко-технологічні, організаційні, економічні та соціальні фактори.

Головною та надзвичайно важливою особливістю формування ресурсного потенціалу аграрних підприємств є залучення у процесі виробництва чотири базових ресурси: основні фонди, оборотні фонди, жива праця, земля. Слід зазначити, що лише у галузі сільського господарства земля виступає основним засобом виробництва, а для інших галузей національної економіки – це лише просторовий базис. З цього приводу вітчизняний учений-аграрник Андрійчук В.Г. зазначає, що «...як основний засіб виробництва земля вимагає свого відтворення на розширеній основі, що породжує низку специфічних проблем» [5, с. 28]. Разом з тим необхідно зазначити, що специфічними засобами виробництва в сільському господарстві виступають живі організми – рослини і тварини, які розвиваються відповідно до біологічних законів. За таких умов економічний процес виробництва тісно переплітається з природним» [38, с. 23].

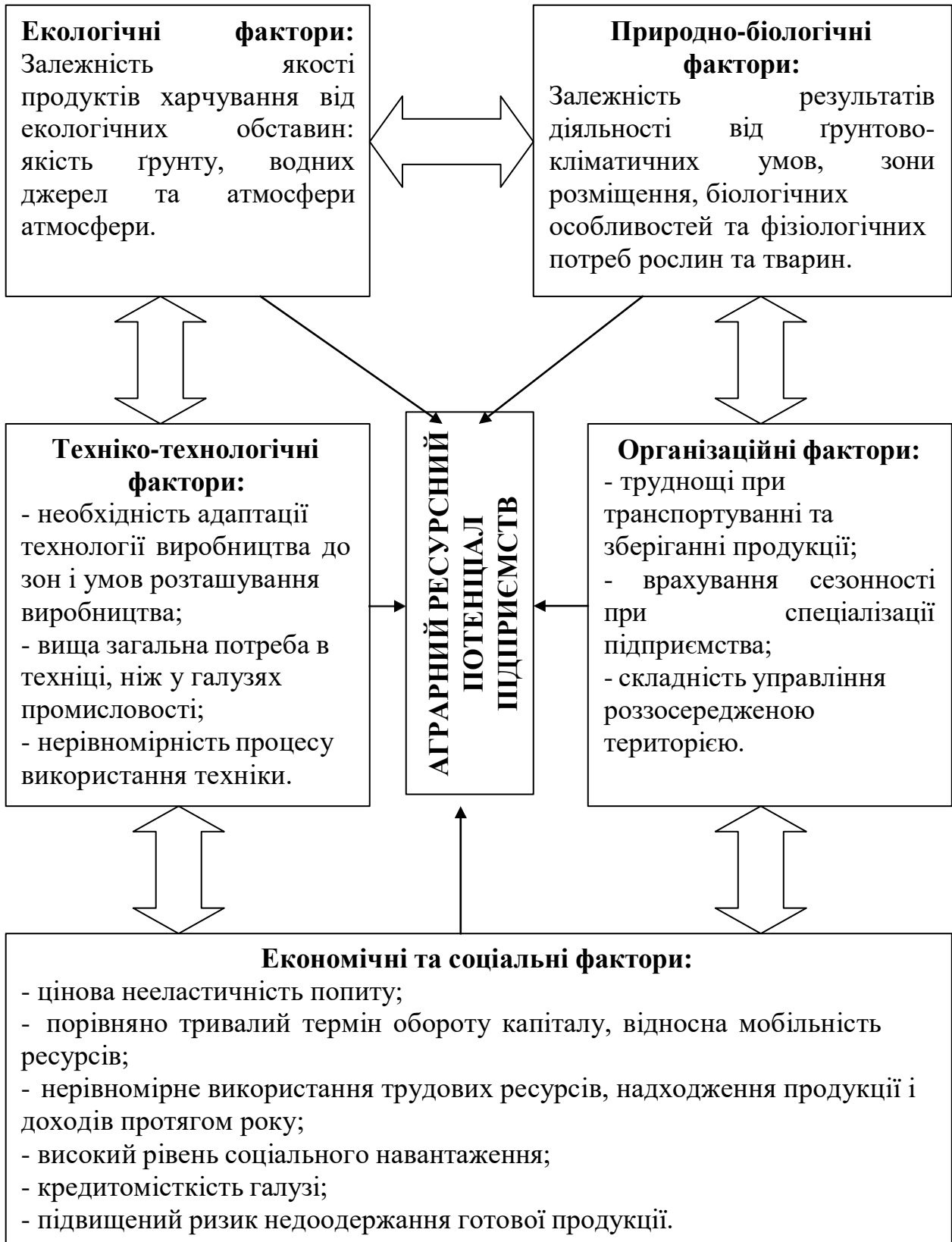

Рис. 1.5. Специфічні фактори формування та використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств

Джерело: сформовано автором на основі проведених досліджень

Галузь сільського господарства є кредитомістка, тобто потребує залучення фінансових ресурсів та водночас найменш інвестиційно-привабливою, порівняно з іншими галузями. Це пояснюється порівняно більшою тривалістю виробництва аграрної продукції та існування низки ризиків, безпосередньо пов'язаних із можливим недоотриманням готової продукції відносно запланованих показників із-за несприятливих природно-кліматичних умов та впливу інших чинників.

Відтак сукупність специфічних факторів формування та використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств доцільно розглядати як єдину цілісну систему. Так притаманне галузі сільського господарства, сезонне виробництво зумовлює нерівномірне використання робочої сили (трудових ресурсів – соціальний фактор), техніки (техніко-технологічний фактор) та отримання доходів (економічний фактор). Зважаючи на тісний взаємозв'язок у сільському господарстві економічних процесів відтворення із природними (природно-біологічні фактори), то рівень реалізації ресурсного потенціалу здійснюватиме вплив на екологічний стан ґрунтів, атмосфери та водних ресурсів.

Отже, зважаючи на вказані нами особливості використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств, доцільно акцентувати увагу на необхідності та вагомості державної підтримки та регулювання аграрного виробництва. Адже сьогодні аграрний сектор в умовах зтяжного реформування потребує державного захисту у контексті забезпечення його сталого розвитку та позитивних фінансово-економічних результатів діяльності.

Аналізуючи зарубіжний досвід надання дотацій та субсидій сільськогосподарським товаровиробникам та порівнюючи їх практичну відсутність у вітчизняному аграрному секторі, виправданими є фінансові результати аграріїв. Зауважимо, що термін обороту капіталу у аграрному виробництві становить від 12 до 15 календарних місяців, тоді як для прикладу у торгівлі – до 1 місяця.

Зважаючи на вразливі умови здійснення аграрного виробництва та

можливого впливу низки об'єктивних чинників (організаційних, природно-кліматичних, техніко-технологічних, економічних, соціальних та екологічних) на механізм функціонування аграрного сектора в цілому, вирішальну роль підвищення ефективності використання наявних ресурсів належить дієвим механізмам системи державного регулювання.

Результативність функціонування аграрних підприємств обумовлюється раціональним підходом до формування, відтворення та ефективного використання наявного ресурсного потенціалу. Так для здійснення аналізу ефективності використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств доцільно застосувати наступні показники: ресурсовіддача, ресурсоємність, які розраховуються в цілому, так і за окремими його складовими. Ефективним вважається використання потенціалу підприємства за умови наявних високих показників ресурсовіддачі та низьких – ресурсоємності.

Також при здійсненні оцінки показників ефективності використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств необхідно її фактичні показники порівнювати із нормативними. Так за умови, що показники фактичної ресурсоємності є вищими нормативної, то це означає наявний низький рівень ефективності використання ресурсного потенціалу, і відповідно, навпаки.

Доцільним є використання комплексних показників, що демонструють використання ресурсного потенціалу аграрного підприємства та охоплюють усі його складові частини (землі, трудових ресурсів, основних засобів, оборотних засобів). Для здійснення оцінки ефективності використання аграрним підприємством земельних ресурсів можливим є використання наступних показників:

- питома вага сільськогосподарських угідь у наявній загальній земельній площі;
- питома вага у структурі сільськогосподарських угідь: земельних площ, що обробляються, в т.ч. ріллі і багаторічних насаджень;
- наявність рекультивованих земель, а також площ, на яких

здійснювали зрошення та удобрення;

- загальний обсяг виконання механізованих робіт;
- показники урожайності сільськогосподарських культур;
- обсяги виробництва валової, товарної та чистої сільськогосподарської продукції;
- розмір отриманого прибутку у розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь та в цілому.

До основних показників ефективності використання основних засобів виробництва є фондівіддача та фондоємність. Відтак основними показниками ефективності використання оборотних засобів є наступні: коефіцієнт обороту, коефіцієнт закріплення, визначення тривалості одного обороту (днів), оцінка вартості валової, товарної і чистої продукції; показники прибутку підприємства на кожну гривню вартості оборотних засобів.

Таким чином, сьогодні, в умовах трансформації форм власності та господарювання, проблема формування та ефективного використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств є актуальною та злободенною, де від результатів її вирішення та врегулювання залежать не тільки фінансові результати сільськогосподарських товаровиробників, але й конкурентоспроможність виробленої продукції на внутрішньому та зовнішніх ринках.

1.3. Методичні підходи до здійснення оцінки ресурсного потенціалу аграрних підприємства

Функціонування аграрних підприємств в умовах трансформації форм власності і господарювання, а також системних кризових явищ національної економічної системи, потребують систематичного здійснення аналізу складових зовнішнього середовища з метою забезпечення ефективного розвитку та оцінки поточних та перспективних можливостей підприємства. З

іншого боку це сприятиме раціоналізації управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств.

Для здійснення оцінки ресурсного потенціалу аграрних підприємств доцільно використовувати сучасні методи діагностики і оцінки. На сьогоднішній день представлено достатній арсенал теоретичних та методичних підходів щодо здійснення оцінки ресурсного потенціалу підприємств.

На основі проведеного аналізу дефініції поняття «ресурсний потенціал», з'ясовано її сутність, яка презентується як цілісна система взаємопов'язаних видів ресурсів, які знаходяться у розпорядженні підприємства або можуть залучатися зі сторони для забезпечення здійснення господарської діяльності, раціональне комбінування яких дозволяє реалізувати означену місію та стратегічні цілі шляхом своєчасного визначення їх відповідності внутрішнім потребам. Застосування такого підходу дозволяє з'ясувати не лише кількісні та якісні показники ресурсного потенціалу на момент дослідження, але й встановити співвідношення його складу та об'єму відповідно до потреб підприємства і цільових ринків.

Отже, для обґрунтування ефективних напрямів розвитку аграрних підприємств, забезпечення їх сталого розвитку та зростання необхідно застосовувати новітні підходи та методи щодо здійснення оцінки ресурсного потенціалу та його управління. Адже показники результативності господарської діяльності підприємства прямим чином залежать від рівня ефективності використання наявного ресурсного потенціалу, що, відповідно базується на здійсненні його об'єктивної оцінки.

Наявний ресурсний потенціал аграрних підприємств слугує основою для прийняття ефективних управлінських рішень щодо його оптимального використання, що також сприяє обґрунтуванню його перспективних напрямів розвитку для забезпечення підвищення конкурентоспроможності. Відтак збільшення ресурсного потенціалу аграрних підприємств забезпечує підвищення його конкурентоспроможності та забезпечує розвиток. Слід також

зауважити, що наявний потенціал у більшій мірі характеризує майбутній стан підприємства, а конкурентоспроможність – поточний.

Формуючи систему показників для здійснення оцінки потенціалу аграрного підприємства з метою перспективного ефективного його використання та нарощування, необхідно вказати на недостатність дослідження виключно наявних ресурсів. Важливо враховувати міру впливу таких факторів як попит, наявну конкуренцію, систему державної підтримки та регулювання. Вказані фактори характеризуються високим рівнем невизначеності окремих структурних елементів, а тому в процесі здійснення їх оцінки для складання прогнозів їх розвитку доцільно розробляти два варіанти: оптимістичний та песимістичний.

У процесі вивчення певних економічних явищ та процесів необхідно обрати конкретні способи, методи та методологію їх дослідження, які впливають із наукових вчень про їх побудову, форми та прийнятні способи діяльності. Так дослідження перспективного розвитку повинно ґрунтуватися на дослідженнях за такою схемою: минулий стан – сучасний стан – майбутній стан. При цьому, застосування принципу взаємозв'язку для дослідження певного змісту проблеми потребує врахування наявних економічних умов та реальної ситуації (стану) економічного, політичного та соціального середовищ країни загалом.

Загалом під методом слід розуміти способи, засоби та шляхи, що використовуються для дослідження дійсного стану, а також сукупності взаємопов'язаних способів та принципів дослідження процесів предметів та явищ як у природі так і в суспільстві. Метод дає відповідь на запитання: «як вивчається?». Типові методи здійснення оцінки ресурсного потенціалу аграрних підприємств наведені у табл. 1.2.

Таблиця 1.2.

Методи оцінки ресурсного потенціалу аграрних підприємств

Назва	Характеристика
За напрямом формування інформаційної бази	
Критеріальні методи	характеризуються формуванням інформаційної бази аналізу на основі звітної та/або планової документації підприємства. Має місце одночасне використовуються абсолютні і відносні показники. За умов належного інформаційного забезпечення дані методи є одними з найточніших, так як вихідні дані для здійснення розрахунків є детермінованими. Застосування даних методів пов'язано із великим обсягом розрахунків, необхідності підготовки та обробки великих обсягів інформації, а тому їх використання найбільш доцільне на підприємствах із великими масштабами виробництва
Експертні методи	переважною базою є стохастичні дані за оцінкою експертів. Дана група методів не забезпечує високої точності аналізу, але з великою вірогідністю дозволить оцінити стан підприємства одиничного виробництва або невеликого бізнесу. Дані методи широко використовуються для аналізу потенційних можливостей конкурентів. До основних недоліків відносять суб'єктивізм, так як особисті якості експертів можуть здійснювати вплив на остаточні результати аналізу
За способом відображення кінцевих результатів	
Графічні методи	забезпечують наочність сприйняття кінцевих результатів аналізу, інтерпретованих у графічних об'єктах (рисунок, графіках, діаграмах). Така інтерпретація результатів доцільна при узагальненні результатів аналізу, але в обов'язковому порядку потребує наведення відповідних розрахунків та логічних висновків. Разом з тим, графічні методи аналізу не завжди забезпечують необхідну точність, так як функції, що демонструють реальні економічні процеси, лише апроксимують фактично існуючу залежність
Математичні методи	базуються на певних алгоритмах розрахунку показників, концентрують моделювання за факторами виробництва і реалізації продукції. Обсяги аналітичної роботи і складність розрахунків залежать від кількості врахованих факторів багатфакторної моделі та від того, чи є ця модель динамічною. Дані методи презентують достатньо точні розрахунки, але при цьому потребують створення керованої бази даних та дають найкращу віддачу при умові застосування обчислюваної техніки за ретельно обґрунтованим програмним забезпеченням
Методи логічного аналізу	є алгоритмізованими методами, що базуються на логічних посиленнях та висновках. Ці методи забезпечують отримання швидкого результату без понесення великих витрат. Застосування цих методів дає позитивні результати, за умови, що процеси важко піддаються моделюванню, або показники не підлягають формалізації

За способом виконання	
Індикаторні методи	найбільш сучасні та поширені в умовах ринкової економіки. Система індикаторів групується за напрямками аналізу (індикатор використання ресурсів, праці, місткості ринку). Кожен індикатор являє собою співвідношення абсолютних або відносних показників, які відображають найбільш значущі характеристики об'єкта або поле його діяльності. Кожен індикатор складається з декількох показників або навіть їх груп, які характеризують стан об'єкта в цілому чи його окремих функціональних і часткових елементів
Матричні методи	дозволяють здійснювати аналіз системно, впорядковуючи як складові елементи системи, так і взаємозв'язки між ними. Зв'язки й елементи можуть розглядатися в статичній або у динамічній
За необхідністю врахування динаміки процесів	
Статичні методи	дають можливість здійснювати оцінку лише фактичного стану показників без урахування впливу минулих періодів та визначення найбільш вірогідного розвитку цієї системи в майбутньому. Результати аналізу цією групою методів надають можливість приймати оперативні рішення щодо тактичних завдань функціонування й розвитку підприємства, але не забезпечують потреб перспективного планування
Методи стратегічного аналізу	базуються переважно на створенні динамічних моделей процесів. Ця група методів найчастіше застосовується для визначення конкурентоспроможності підприємства в процесі розробки стратегічних планів поведінки об'єкта в конкурентному середовищі

Джерело: сформовано автором на основі [15]

При цьому використання наведених вище методів для здійснення оцінки ресурсного потенціалу аграрних підприємств є недостатнім та потребує побудови і застосування специфічної системи їх оцінки. Так дослідження ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств необхідно проводити поетапно (рис. 1.6).

Загалом виокремлюють три основних етапи проведення оцінки ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств: підготовчий етап, розрахунковий етап та завершальний етап - аналіз отриманих результатів та формування пропозицій. У процесі оцінки ресурсного потенціалу аграрних підприємств мають місце такі труднощі:

- якісна неоднорідність і непорівнянність основних його складових;
- складність визначення сукупних розмірів;
- врахування у сукупній величині потенціалу, складових, що характеризуються виключними якісними показниками.

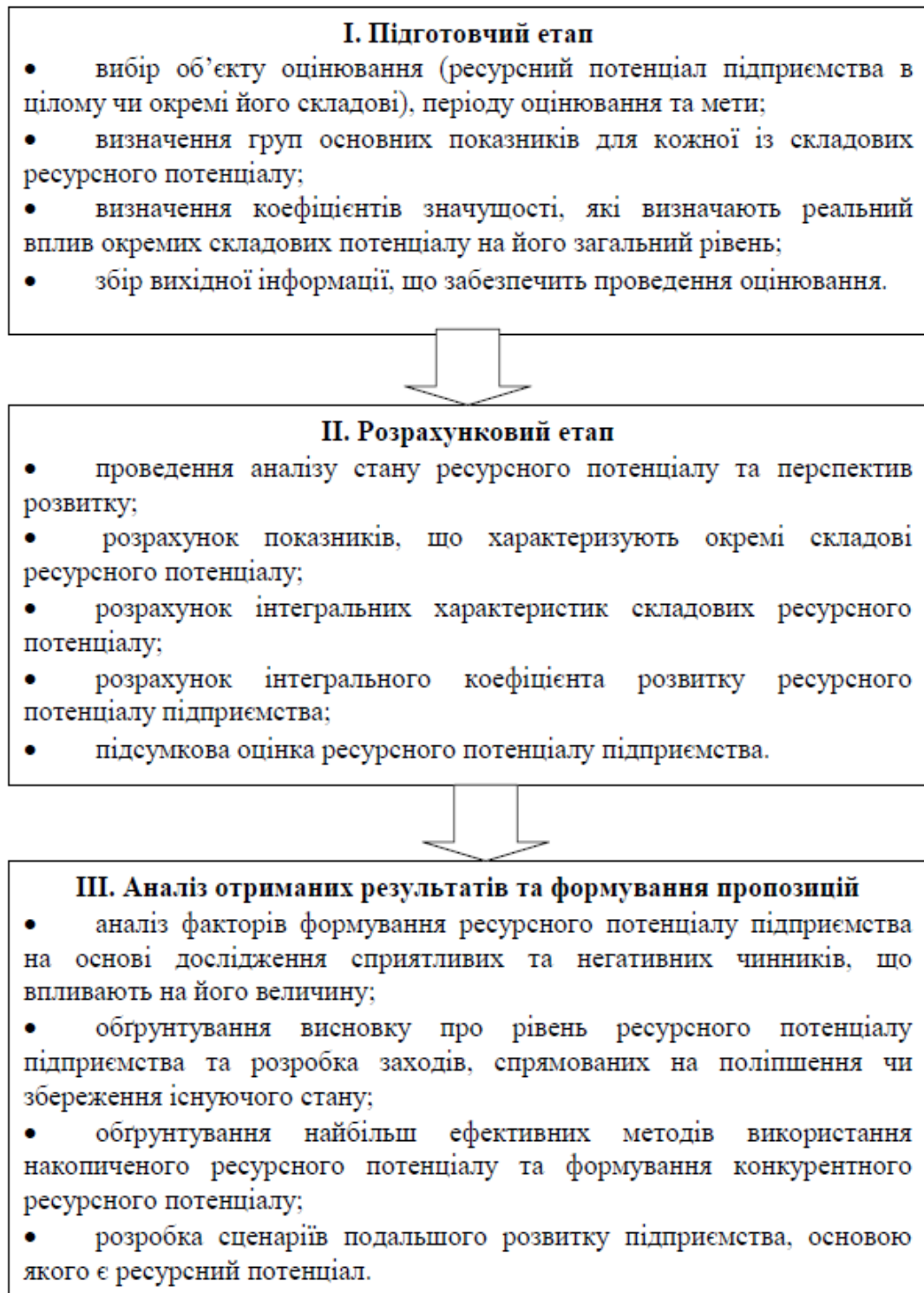

Рис. 1.6. Основні етапи та послідовність проведення оцінки ресурсного потенціалу аграрних підприємств

Джерело: [30]

Здійснене обґрунтування чинних вітчизняних та зарубіжних досліджень

щодо методичного обґрунтування ресурсного потенціалу аграрних підприємств свідчить про відсутність однозначного підходу щодо оцінки на етапі його формування, мобілізації і використання в процесі здійснення виробництва сільськогосподарської продукції.

Дослідження наочно демонструють, що існуючі методичні підходи для здійснення оцінки ресурсного потенціалу аграрних підприємств об'єднані в три групи (табл. 1.3). При цьому найпоширенішими та універсальними є сукупність методів, які застосовуються в межах дії витратного підходу.

Таблиця 1.3.

**Класифікація методичних підходів щодо економічної оцінки
ресурсного потенціалу аграрних підприємств**

Методичні підходи економічної оцінки	Характеристика методичного підходу	Можливість застосування методів оцінки на етапі:	
		Формування потенціалу	Реалізації потенціалу
Витратний підхід	Витратний підхід базується на постулаті, що потенційний власник-користувач не погодиться на витрати щодо формування та реалізації власних внутрішніх чи зовнішніх можливостей більших, ніж вартість очікуваного фінансово-майнового результату. Методи цієї групи передбачають ресурсну оцінку всіх складових цілісного земельно-майнового та соціально-організаційного комплексу підприємства, на підставі обліку всіх витрат, необхідних для його відтворення (заміщення) на конкретну дату в робочому стані.	+	+
Порівняльний підхід	Порівняльний підхід базується на інформації про недавні ринкові угоди з аналогічними об'єктами та її використання як бази визначення вартості об'єкта оцінки. В основу методів даної групи покладено припущення про те, що суб'єкти ринкових відносин укладають угоди за аналогією із заведеними традиціями чи колишнім досвідом.	-	+

Результативний підхід	Результативний підхід базується на залежності вартості об'єкта оцінки від можливостей його ефективного використання, тобто можливих результатів. Це твердження впливає з тих міркувань, що потенційний власник-користувач не заплатить за об'єкт більше, ніж він очікує отримати від його господарського використання. Оцінка потенціалу згідно з результатною концепцією виходить з позицій корисності певних можливостей об'єкта.	-	+
-----------------------	---	---	---

Джерело: розроблено автором на основі джерела [36]

Витратний підхід є придатним для використання на етапі планування розвитку підприємства, тобто на етапі формування ресурсного потенціалу, а також на етапі його використання для оцінки можливостей у процесі реалізації стратегічних і тактичних рішень щодо здійснення господарської діяльності у контексті забезпечення економічного зростання. Методичною основою цього підходу є методи визначення витрат, безпосередньо пов'язаних із втіленням проектів розвитку і здійснення поточної діяльності. Застосування цього підходу в умовах релевантного (достовірного) і повного інформаційного забезпечення сприяє отриманню надійних результатів для використання у процесі прийняття відповідних управлінських рішень.

Практичне застосування порівняльного та результативного методичних підходів є прийнятним здебільшого на етапі використання наявного ресурсного потенціалу, оскільки передбачають наявність певних стратегічних альтернатив розвитку та імплементацію обґрунтованих стратегій. Основою застосування вказаних підходів є специфічні статистичні, а також імовірнісні методи оцінки ринкової вартості аграрного підприємства, сценарні методи для здійснення стратегічного планування і т. д. Використання вказаних вище методів потребує меншої кількості інформаційних ресурсів, порівняно з методами витратного підходу, проте і надійність отриманих результатів є меншою.

Таким чином, єдність розглянутих підходів зумовлена складністю оцінки досліджуваного об'єкта (ресурсного потенціалу аграрних підприємств). Відтак, найбільш раціональним є використання запропонованої

на рис. 1.7. комбінації та послідовності оцінювання ресурсного потенціалу аграрних підприємств.

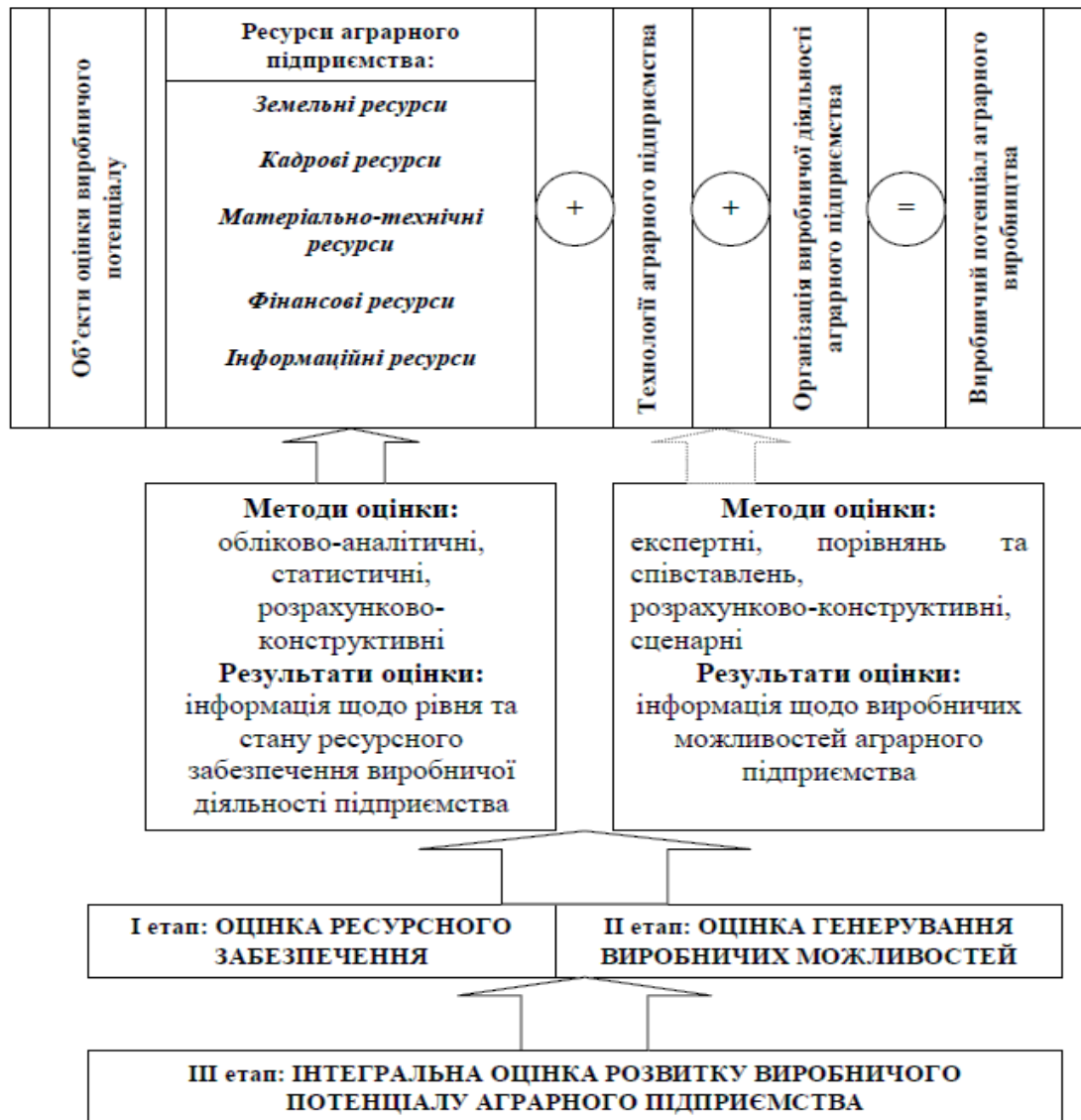

Рис. 1.7. Методичний підхід до економічної оцінки ресурсного потенціалу аграрних підприємств

Джерело: [6, 9].

Таким чином, зважаючи на особливості сучасних умов здійснення господарської діяльності аграрними формуваннями, основна проблема методології оцінки ресурсного потенціалу полягає в обґрунтуванні процедурної сторони вибору з числа існуючих підходів, - найраціональнішої комбінації методів шляхом здійснення критичного аналізу доступності інформаційних баз даних та ситуативного планування можливих сценаріїв їх

розвитку.

Усунути виявлені протиріччя можливо на основі застосування методичного підходу, який чітко розмежовує дефініції «забезпечення виробничої діяльності ресурсами» та «ресурсний потенціал». Разом з тим для дослідження ресурсного забезпечення аграрних підприємств доцільно використовувати загальнонаукові методи дослідження та специфічні, які забезпечують отримання достовірних результатів щодо наявності ресурсів та можливих їх змін в динаміці. Слід зазначити, що вагомою оціночною характеристикою використання ресурсного потенціалу є здатність аграрних підприємств забезпечити виробництво певних видів, обсягів та якості продукції.

Висновки до I розділу

1. Сьогодні основним завданням аграрного сектора економіки є подолання збитковості сільськогосподарського виробництва, що вже тривалий період є перманентним явищем. Однією із причин такого стану є скорочення ресурсного потенціалу аграрного виробництва внаслідок проведеного реформування та низки економічних криз національної економічної системи.

2. Під ресурсним потенціалом підприємства слід розуміти наявну сукупність взаємопов'язаних ресурсів, що виступають основою для виробництва продукції (послуг). Ресурсний потенціал розглядають з таких позицій: як структурний елемент виробничих відносин у контексті максимального використання потенціалу трудових ресурсів щодо створення матеріальних благ; як сукупність наявних на підприємстві ресурсів, що забезпечують досягнення поставленої мети; як можливість отримання максимального обсягу виробництва благ та послуг за умови оптимального використання ресурсів; як спроможність (реальну або ймовірну) виконати поставлені завдання, і інші.

3. Формуючи систему показників для здійснення оцінки потенціалу аграрного підприємства з метою перспективного ефективного його

використання та нарощування, необхідно вказати на недостатність дослідження виключно наявних ресурсів. Важливо враховувати міру впливу таких факторів як попит, наявну конкуренцію, систему державної підтримки та регулювання. Вказані фактори характеризуються високим рівнем невизначеності окремих структурних елементів, а тому в процесі здійснення їх оцінки для складання прогнозів їх розвитку доцільно розробляти два варіанти: оптимістичний та песимістичний.

4. Оцінка ефективності використання певних видів ресурсів проявляється на основі співставлення отриманих корисних результатів та понесеними витратами на їх отримання. Отже, ефективне та раціональне використання ресурсного потенціалу забезпечує отримання підприємством ефекту: економічного, екологічного та соціального ефектів. Відповідно отримані показники ефективності використання ресурсного потенціалу використовуються для здійснення оцінки ефективності господарської діяльності підприємства. Забезпечення формування ресурсного потенціалу підприємства сприяє оперативному виявленню стратегічних можливостей підприємства, спроможних забезпечити підвищення конкурентних позицій на ринку.

5. В процесі виробництва сільськогосподарської продукції беруть участь наступні види ресурсів: земельні, трудові, матеріальні, нематеріальні, фінансові і інші. При цьому внаслідок обмеженості окремих видів ресурсів на аграрних підприємствах має місце ускладнення процесу виробництва сільськогосподарської продукції. Саме тому, сьогодні актуалізувалися питання забезпеченості аграрного виробництва базовими ресурсами.

6. Наявний ресурсний потенціал аграрних підприємств слугує основою для прийняття ефективних управлінських рішень щодо його оптимального використання, що також сприяє обґрунтуванню його перспективних напрямів розвитку для забезпечення підвищення конкурентоспроможності. Відтак збільшення ресурсного потенціалу аграрних підприємств забезпечує підвищення його конкурентоспроможності та забезпечує розвиток.

РОЗДІЛ II

АНАЛІЗ ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ У ПРОЦЕСІ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА

2.1. Характеристика аграрного сектору «***» області: сучасний стан і тенденції розвитку

Аграрний сектор «***» області є важливою складовою її економіки, відіграючи значну роль у забезпеченні продовольчої безпеки регіону та країни в цілому. Однак, як і будь-яка інша галузь, сільське господарство «***» має свої особливості, виклики та перспективи.

Традиційно для регіону переважає рослинництво. Основними культурами є зернові, технічні культури (соняшник, цукровий буряк) та овочі. Тваринництво також розвивається, але меншими темпами. «***» відома своїми садами та ягідниками, особливо вирощуванням яблук, смородини, малини. Також розвивається органічне землеробство. Значну частину аграрного виробництва забезпечують малі та середні фермерські господарства, які часто спеціалізуються на вирощуванні нішевих культур або органічних продуктах.

Упродовж останніх років очікується позитивна динаміка розвитку сільського господарства. Зокрема, у 2023 році обсяг продукції сільського господарства зросте на 32,8% порівняно з 2015 роком і досяг 48,1 млрд. грн (у постійних цінах 2021 року). Незважаючи на потенціал, аграрний сектор «***» стикається з низкою проблем. Значна частина сільськогосподарської техніки застаріла, що знижує продуктивність праці. Малим фермерам часто бракує коштів на розвиток виробництва, модернізацію техніки та впровадження нових технологій. Ціни на сільськогосподарську продукцію можуть сильно коливатися, що ускладнює планування виробництва. Малі фермери часто відчують тиск з боку великих агрохолдингів, які мають більші ресурси та можливості. Зростає інтерес до органічних продуктів як серед виробників, так

і серед споживачів. Фермери все частіше обирають спеціалізацію на вирощуванні певних культур або продуктів з високою доданою вартістю. Створення кооперативів допомагає малим фермерам об'єднувати ресурси, збільшувати обсяги виробництва та покращувати свої позиції на ринку.

Впровадження нових технологій, таких як точне землеробство, системи зрошення, сучасні методи зберігання, дозволяє підвищити ефективність виробництва. Зростає експорт сільськогосподарської продукції, особливо органічних продуктів та продукції з високою доданою вартістю. Аграрний сектор «***» області має значний потенціал для подальшого розвитку. Для цього необхідно (рис. 2.1).

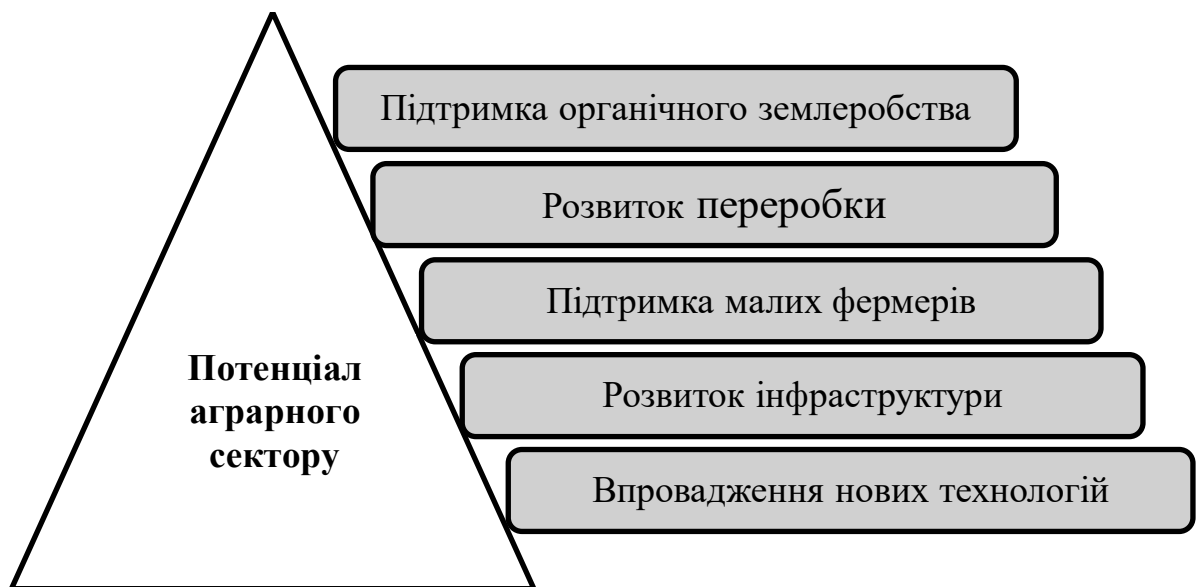

Рис. 2.1. Потенціал аграрного сектору «*» області**

*Джерело: сформовано автором

Підтримка малих фермерів: Створення програм фінансової підтримки, надання доступу до кредитів, забезпечення доступу до ринків збуту.

Розвиток інфраструктури: Будівництво та модернізація доріг, складів, пунктів прийому продукції.

Впровадження нових технологій: Заохочення фермерів до впровадження сучасних технологій, проведення навчань та консультацій.

Підтримка органічного землеробства: Створення сприятливих умов для розвитку органічного землеробства, сертифікація продукції.

Розвиток переробки: Створення нових підприємств з переробки

сільськогосподарської продукції для збільшення доданої вартості.

Аграрний сектор «***» області є динамічною галуззю, яка має значний потенціал для розвитку. Однак для досягнення успіху необхідно вирішити ряд проблем, таких як старіння техніки, недостатнє фінансування та нестабільність ринків. Завдяки спільним зусиллям держави, фермерів та бізнесу можна створити сучасне та конкурентоспроможне сільське господарство Львівщини.

Як ми вже з'ясували, аграрний сектор «***» області є важливим рушієм регіональної економіки. Для більш детального розуміння його сучасного стану та тенденцій розвитку розглянемо кілька ключових аспектів з підкріпленням цифровими даними. У «***» області переважає рослинництво, окрема, значні площі зайняті під зерновими (пшениця, ячмінь, кукурудза), технічними культурами (цукровий буряк, соняшник) та овочами. Регіон відомий своїми садами. За останні 5 років обсяги виробництва яблук зросли, що свідчить про розвиток цієї галузі. Хоча частка тваринництва у загальному обсязі сільськогосподарської продукції дещо менша, ніж рослинництва, воно має свої особливості. Наприклад, розвивається виробництво молока та м'яса птиці.

За останні роки спостерігається стійкий тренд на зростання площ, зайнятих під органічними культурами. Фермери все активніше впроваджують сучасні технології. Кількість господарств, що використовують системи точного землеробства, зросла за останні 3 роки. Експорт сільськогосподарської продукції з «***» області демонструє позитивну динаміку. Зокрема, експорт яблук, малини та інших ягідних культур зростає щороку. Малі фермерські господарства часто стикаються з проблемою доступу до кредитних ресурсів, що обмежує їхні можливості для інвестування в розвиток. Великі агрохолдинги створюють значну конкуренцію для малих фермерів, особливо на ринку зернових культур. Завдяки високій якості продукції та зростаючому попиту на органічні продукти, «***» область має значний потенціал для збільшення обсягів експорту. Створення нових підприємств з переробки сільськогосподарської продукції дозволить

збільшити додану вартість та створити нові робочі місця. Реалізація державних програм підтримки молодих фермерів стимулюватиме оновлення поколінь у сільському господарстві.

Аграрний сектор «***» області має значний потенціал для подальшого розвитку. Однак для його реалізації необхідно вирішити низку проблем, зокрема, оновити технічний парк, забезпечити доступ до фінансування та підтримувати малих фермерів.

2.2 Оцінка використання земельних, трудових і матеріально-технічних ресурсів у підприємствах «*» області**

Структурний аналіз ресурсних потенціалів стикається з проблемою, що вони можуть бути тлумачені різними способами, оскільки вони є різноманітними типами ресурсних систем, які взаємопов'язані. Застосовна до виробництва факторна теорія виділяє фактори, такі як праця, капітал і земля. Тим не менш, вона розглядає ці визначення та їх застосування в аграрному секторі з огляду на те, як розвиваються виробничі відносини в соціально-економічній системі на поточному етапі розвитку.

Земля вважається основним фактором сільськогосподарського виробництва, оскільки вона бере безпосередню участь у створенні продукції. Оскільки немає іншої альтернативи, Земля є надзвичайно обмеженою пропозицією. Родючість землі є властивістю, яка має потенціал зростання та не виснажується при правильному використанні. У західній частині України розташована «***» область. За площею вона сімнадцяте місце посідає в Україні, а за площею сільськогосподарських угідь – 18-е. Земля в області становить 2183,1 тисячі гектарів, що становить 3,6% території України. 1261,5 тис. га, або 57,8% від загальної площі, належать до сільськогосподарських угідь, з яких 794,1 тис. га - рілля, а 443,5 тис. га - пасовища також сіножаті (табл. 2.1.). Ліси та лісовкриті площі складають 31,8% площі, або 694,7 тис. га. Поверхневі води займають 42,8 000 га, що становить 2,0% від загальної площі.

Зменшення поживних речовин у ґрунті, ерозія водна та рекультивація недостатня земель порушених є основними проблемами землекористування в регіоні. В більшості районів області екологічна ситуація складна через нерозуміння та часто повне ігнорування процесів руйнування та ерозії, спричинених законами природними та діяльністю людською.

Таблиця 2.1.

Динаміка структури земельного фонду «***» області

Категорія земель	2020 рік (%)	2024 рік (%)	Зміна (%)
Сільськогосподарські угіддя	58,2	57,6	-0,6
Ліси та лісовкриті площі	28,5	29,1	+0,6
Забудовані землі	6,4	6,6	+0,2
Водні об'єкти	1,7	1,8	+0,1
Інші землі	5,2	4,9	-0,3

*Джерело [60].

Сільськогосподарські угіддя дещо скоротилися на 0,6%, що може бути пов'язано зі зміною їхнього цільового призначення або деградацією ґрунтів. Ліси та лісовкриті площі зросли на 0,6%, що свідчить про розширення зелених зон. Забудовані землі та водні об'єкти показали невелике збільшення, що може вказувати на розвиток інфраструктури та водного господарства. Інші землі скоротилися, що може бути результатом рекультивації або перепрофілювання земель. Ця динаміка свідчить про тенденцію до збереження екологічного балансу та розвитку інфраструктури регіону.

У результаті область посідає місце за обсягами виробництва 17 сільськогосподарської продукції, за обсягами виробництва рослинництва 17 місце та 5 місце за обсягами виробництва тваринництва у 2021 році. У структурі сільського господарства України сільське господарство «***» області не займає провідних позицій. Подібні результати також спостерігаються в промислових підприємствах. Вони займають 17-те місце за загальним обсягом сільськогосподарської продукції, 18-те місце в рослинництві та 6-те місце в тваринництві [60].

Загальна посівна площа культур сільськогосподарських у 2024 році

становила 747,1 тис.га і відносно 2023 року збільшилась на 1,1 тис.га (на 0,1%), відносно 2015 року – збільшилась на 108,8 тис.га (на 17,0%). Порівняно з 2023 роком розміри посівних площ у підприємствах зменшилися на 0,5%. (рис.2.1).

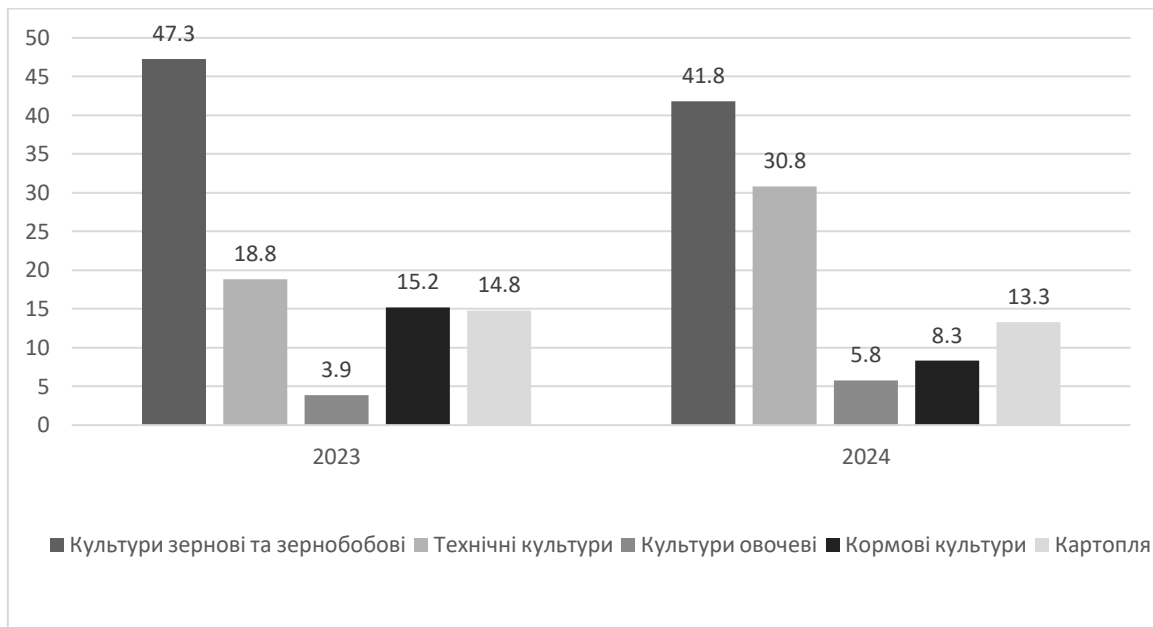

Рис. 2.1. Структура посівних площ сільськогосподарських культур, %

Джерело складено за даними ГУС у *** області [59, 60, 61, 62].

Відносно 2023 року збільшились посівні площі культур технічних (табл. 2.2.) (на 8,3%), культур овочевих (на 0,9%), картоплі (на 0,5%), зменшилися – культур кормових (на 4,3%), культур зернових та зернобобових (на 4,5%). У 2024 році під культури зернові та зернобобові було відведено 311,9 тис.га (41,8% загальної посівної площі області), культури технічні – 230,2 тис.га (30,8%), картоплю – 99,4 тис.га (13,3%), культури кормові – 62,0 тис.га (8,3%), культури овочеві – 43,6 тис.га (5,8%).

Таблиця 2.2.

Виробництво сільськогосподарських культур у господарствах усіх категорій у 2024 році

	Зібрана площа		Валовий збір		Урожайність	
	тис.га	у % до 2023	тис.т	у % до 2023	ц з 1 га зібраної площі	у % до 2023
Культури зернові та зернобобові – усього	308,1	94,6	1771,3	93,0	57,5	98,3

у тому числі						
пшениця	173,8	97,9	846,5	92,8	48,7	94,9
ячмінь	31,4	87,6	140,5	78,8	45,0	90,0
кукурудза	75,3	87,5	720,2	95,6	95,6	109,3
Соняшник	39,0	89,9	103,3	94,9	26,5	105,6
Ріпак і кольза	55,9	119,3	192,4	108,9	34,5	91,5
Соя	116,7	111,9	370,1	127,7	31,7	114,0
Буряк цукровий фабричний	14,7	97,8	967,9	87,3	659,0	89,2
Картопля	99,4	100,5	1826,7	99,8	183,8	99,2
Культури овочеві відкритого ґрунту	43,4	100,8	852,3	101,4	196,3	100,6
Культури плодові та ягідні	14,2 ²	97,2	146,5	102,9	110,5 ³	105,6

Джерело складено за даними ГУС у *** області [59, 60, 61 62, 63].

У 2024 році зібрано 1771,3 тис.т культур зернових та зернобобових (у масі після доробки), що на 7,0% (на 133,3 тис.т) менше відносно 2023 року. Урожайність у господарствах усіх категорій становила 57,5 ц (58,5 ц у 2023 році) з одного гектара зібраної площі. За обсягом виробництва зернових та зернобобових культур область посіла у 2024 році 15-е місце серед регіонів України.

Із загального обсягу виробництва культур зернових та зернобобових у 2024 році, зібрано пшениці 846,5 тис.т, кукурудзи – 720,2 тис.т, ячменю – 140,5 тис.т. Зернових та зернобобових озимих культур одержано 879,0 тис.т, що на 8,8% менше порівняно з 2023 роком. У виробництві зернових та зернобобових озимих переважала пшениця (її частка становила 87,8%). Зернових та зернобобових ярих культур зібрано 892,3 тис.т, що на 5,2% менше відносно 2023 року. У структурі виробництва ярих культур переважала кукурудза (80,7%).

У 2024 році порівняно з 2023 роком зібрано більше сої на 27,7%, ріпака і кользи – на 8,9%, менше – соняшника (на 5,1%). Відносно 2015 року виробництво сої зросло у 4,9 раза, соняшника – у 3,7 раза, ріпака і кользи – у 1,4 раза. У 2024 році викопано 967,9 тис.т буряка цукрового фабричного, що

на 12,7% менше порівняно з 2023 роком. Валовий збір буряка цукрового фабричного зменшився через зменшення посівних площ відносно 2023 року (на 2,1%) та урожайності (на 10,8%).

Виробництво картоплі порівняно з 2024 роком зменшилось на 0,2% і становило 1826,7 тис.т. За обсягом вирощування картоплі область посіла 2-е місце серед регіонів після Житомирської (1902,0 тис.т) області. Культур овочевих відкритого і закритого ґрунту у 2024 році зібрано 859,0 тис.т, що на 1,4% більше, ніж у 2023 році. Культур овочевих закритого ґрунту одержано 6,7 тис.т, що становить 0,8% усього врожаю культур овочевих. У структурі виробництва культур овочевих відкритого ґрунту господарствами усіх категорій найбільшу частку займала капуста – 44,8% (382,1 тис. т).

У 2024 році зібрано 146,5 тис.т культур плодових та ягідних, що на 2,9% більше, ніж у попередньому році. Урожайність культур плодових та ягідних збільшилась з 104,6 до 110,5 ц з кожного гектара площі насаджень у плодоносному віці. За обсягом виробництва культур плодових та ягідних *** посіла 4-е місце після Чернівецької (267,2 тис.т), Вінницької (259,6 тис.т) та Хмельницької (211,4 тис.т) областей.

У підприємствах, як і у попередні роки, зосереджено, виробництво культур зернових та зернобобових (79,8% від загального обсягу цих культур) і культур технічних (буряку цукрового, соняшника, сої, ріпаку і кользи – 100%). Урожайність культур сільськогосподарських у значній мірі залежить від удобрення площ посіву органічними та мінеральними добривами.

Щодо стану розвитку тваринницької галузі у підприємствах «***» області, то у 2024 році виробництво продукції тваринництва на «***» загалом демонструвало позитивну тенденцію (табл. 2.3.).

Таблиця 2.3.

Виробництво основних видів продукції тваринництва, тис. т

Вид продукції	Роки				2024 р. (%) до:	
	2021	2022	2023	2024	2021 р.	2023 р.
Вирощування сільськогосподарських тварин	210,9	208,6	218,2	244,0	115,7	111,8

Реалізація на забій с/г тварин у живій масі	203,5	202,4	208,3	230,5	113,3	110,7
у тому числі:						
- яловичина і телятина	35,8	28,9	27,5	20,1	56,1	73,1
- свинина	64,6	72,5	77,4	82,8	128,2	107,0
- баранина і козлятина	0,5	0,5	0,5	0,5	100,0	100,0
- м'ясо птиці	99,1	96,3	98,9	124,3	125,4	125,7
- м'ясо кролів	1,7	1,5	1,5	1,0	58,8	66,7
- конина	1,8	2,7	2,5	1,8	100,0	72,0
М'ясо усіх видів (у забійній масі)	147,3	147,2	151,8	170,2	115,5	112,1
Молоко	425,3	387,5	322,9	289,0	68,0	89,5
Яйця, млн. шт.	598,8	602,0	617,5	602,2	100,6	97,5
Вовна, т	14,0	13,0	14,0	14,0	100,0	100,0
Мед, т	1025,0	1029,0	1035,0	1141,0	111,3	110,2

Джерело: [59, 60, 61 62, 63]

Особливо це стосувалося вирощування тварин, м'яса птиці та свинини. Загальне виробництво м'яса в забійній масі збільшилося на 15,5% у порівнянні з 2021 роком.

Разом з тим, обсяги виробництва молока скоротилися на третину. Виробництво яєць залишилося стабільним, а меду навіть зросло. Таким чином можна говорити про певну переорієнтацію тваринництва на птахівництво, свинарство та бджільництво.

Навіть за відсутності показників, що характеризують рівень продуктивності праці у сільськогосподарських підприємствах за останні роки, на підставі даних про обсяги виробництва продукції сільського господарства у підприємствах «***» області за 2021-2023 рр. та даних про рівень продуктивності праці у сільськогосподарських підприємствах «***» за 2018-2023 роки (у постійних цінах 2021 року) маємо усі підстави говорити про стійку позитивну тенденцію щодо зростання обсягів виробництва продукції відносно одиниці затраченого на її виробництво часу (табл. 2.4.).

Таблиця 2.4.

Порівняння рівнів продуктивності праці у сільськогосподарських підприємствах «*» за 2018 та 2023 рік (у постійних цінах 2021 р.)**

Показник	Роки		2023 р. до 2018 р.:	
	2018	2023	+,-	%
Продукція сільського господарства (у постійних цінах 2021 року), млн. грн.	20364,9	27621,7	7256,8	135,6
Кількість зайнятих працівників, осіб	10104	10096	-8	99,9
Рівень продуктивності праці на одного зайнятого працівника господарства (у постійних цінах 2021 року), тис. грн.	2015,6	2735,8	720,2	135,7

Джерело: [64]

Варто зауважити, що зростання обсягів виробництва сільськогосподарської продукції за період 2018-2023 рр. було забезпечено практично виключно за рахунок підвищення рівня продуктивності праці зайнятих працівників.

Одним з важливих аспектів діяльності підприємств є їх соціальна ефективність, що відображає ступінь задоволення потреб персоналу у соціальних благах та умовах життєзабезпечення. Загальновідомо, що розмір оплати праці – це один з найбільш вагомих чинників мотивації персоналу до високопродуктивної праці. Нижче наведено статистичні дані щодо динаміки рівня оплати праці персоналу підприємств галузі сільського господарства, мисливства та надання пов'язаних із ними послуг регіону (табл. 2.5.).

Таблиця 2.5.

Динаміка розміру середньомісячної заробітної плати одного зайнятого працівника у сільськогосподарських підприємствах області за 2014-2023 рр.

Показник	2014 рік	2023 рік	2023 р. до 2014 р.:	
			+,-	%
Кількість зайнятих працівників, осіб	9377	10188	+811	108,6
Фонд оплати праці (розрахункова величина), млн. грн.	242,4	1714,2	+1471,8	707,2
Середньомісячний розмір оплати праці одного зайнятого працівника, грн.	2931	17016	+14085	580,6

Джерело: [64]

Результати аналізу свідчать про суттєве зростання за останнє десятиліття номінального розміру середньомісячної заробітної плати одного зайнятого працівника в агроформуваннях області (у 5,8 разу).

Якщо ж порівняти темпи зростання розміру фактичної середньої заробітної плати одного зайнятого працівника (580,6%) з темпами зростання обсягів виробництва продукції (299,1%), то можна зробити однозначний висновок про позитивні зміни, що відбулися у питанні матеріального стимулювання персоналу підприємств, як запоруки подальшого поступального розвитку галузі.

До позитивних сторін також варто віднести деяке збільшення чисельності працівників (на 0,8 тис. осіб або на 8,6%), що сприяло певному зростанню зайнятості населення і сільській місцевості.

Успішний розвиток галузі сільськогосподарського виробництва та зміцнення продовольчої безпеки країни, як правило, забезпечується через реалізацію різноманітних державних програм щодо фінансової підтримки національного товаровиробника. Так, у Державному бюджеті на 2025 рік передбачено кошти на підтримку виробників сільськогосподарської продукції, зокрема, 4,726 млрд грн для фермерських господарств та інших виробників. Ці кошти планується спрямувати на надання субсидій на гектар оброблюваних угідь та дотацій на утримання худоби. Додатково виділено 1 млрд грн на гуманітарне розмінування сільськогосподарських земель та 205 млн грн на підтримку господарств, що використовують меліоровані землі та компенсацію сплати ЄСВ [57].

Що ж до підтримки фермерських господарств на місцевому рівні, то на поточний момент в області діє Комплексна програма підтримки та розвитку сільського господарства у «***» області на 2021-2025 роки, якою передбачається подальший розвиток сільськогосподарського дорадництва та консультативно-інформаційної і освітньої діяльності, особливо необхідних для фермерів, що з об'єктивних причин не мають можливості утримувати на постійній основі кваліфікованих фахівців у різних сферах

спеціальних наукових знань і практичної діяльності при освоєнні та застосуванні передових технологій, сучасних ефективних методів прибуткового господарювання і т. ін. [58].

Отже, у ході аналізу сучасного стану, тенденцій розвитку аграрного виробництва та рівня ефективності сільськогосподарських підприємств «***» області було встановлено, що аграрний сектор є ключовою складовою економіки регіону. Його розвиток визначає продовольчу безпеку, зайнятість населення в сільській місцевості, а також експортний потенціал країни.

Сучасний стан галузі характеризується низкою викликів та перспектив. Водночас залишаються актуальними проблеми, які обмежують ефективність аграрного виробництва. Рівень ефективності сільськогосподарських підприємств значною мірою залежить від здатності адаптуватися до ринкових змін, застосування сучасних агротехнологій та розвитку інфраструктури. Покращення продуктивності та конкурентоспроможності аграрного сектору можливе за умови синергії державної підтримки, залучення інвестицій та оптимізації організації виробничих процесів. Таким чином, аграрне виробництво має суттєвий потенціал для подальшого розвитку, що потребує системного підходу та комплексних стратегічних рішень для забезпечення його стійкості та ефективності.

2.3. Тенденції розвитку системи управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств

Система управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств формується та впроваджується безпосередньо на підприємстві як дієвий інструмент здійснення позитивного впливу та забезпечення досягнення обумовленої мети, насамперед з питань підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу з обов'язковим врахуванням виду та

специфіки господарської діяльності підприємства. При цьому система управління сприятиме забезпеченню максимальної продуктивності наявних ресурсів, що використовуються підприємством в процесі виробництва з врахуванням змін та різного роду впливу чинників зовнішнього середовища, обумовлених його нестабільністю в умовах лібералізації і посилення конкуренції на внутрішньому ринку сільськогосподарської продукції з метою підтримування належного рівня ресурсного потенціалу та задоволення потреб суб'єктів аграрного ринку [10, с. 167].

Забезпечення раціонального використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств значним чином пов'язане із необхідністю проведення якісних змін структури та складу ресурсів, а також із оптимізацією їх ефективного управління. Підвищення ефективності управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств полягає в налагодженні їх раціонального використання та управління. При цьому, ресурси підприємства характеризуються низкою функціональних властивостей, ґрунтовне вивчення яких забезпечить їх своєчасне компенсування у процесі аграрного виробництва.

Функціонування аграрних підприємств в умовах системних реформ та трансформаційних процесів потребує розширення досліджень системи управління ресурсним потенціалом з метою його ефективного та повноцінного використання. Процес управління ресурсним потенціалом сільськогосподарських підприємств в першу чергу повинен характеризуватися гнучкістю та адаптивністю до мінливих умов ринку з метою виробництва якісної аграрної продукції та забезпечення сталого розвитку підприємства в цілому [11, с. 167].

Процес формування ефективної системи управління ресурсним потенціалом сільськогосподарських підприємств слід розпочинати із обґрунтування місії, - глобальної мети господарської діяльності підприємства, визначення суспільної ролі та обґрунтування власних інтересів. Наступним кроком є формування цілей господарської діяльності, які впливають із місії.

Під час формування системи управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств важливим етапом є здійснення аналізу факторів внутрішнього та зовнішнього середовищ задля одночасного і своєчасного виявлення потенційних загроз та можливостей. Якщо на макрорівні з метою формування конкурентної ресурсної стратегії та конкурентних переваг, необхідно дослідити потреби, поведінку, побажання і т. д. пересічних споживачів, то на макрорівні – можливий вплив основних факторів економічного, політичного, демографічного, природного, інноваційного, міжнародного і інших середовищ (рис. 2.2.) [12]. На основі такого аналізу аграрне підприємство забезпечить вироблення та формування власної стратегії щодо ефективного управління ресурсним потенціалом.

Наступним етапом оптимізації та сталого розвитку системи управління ресурсним потенціалом сільськогосподарських підприємств є аналіз та оцінка ефективності використання наявних ресурсів шляхом здійснення низки економічних розрахунків, застосування порівняльного та інших методів аналізу. Основним економічним ефектом господарської діяльності підприємств є отримання прибутку.

Ефективний розвиток процесу управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств повинен базуватися на забезпеченні удосконалення безпосередньо якості управління та управління результатами. Під якістю управління слід розуміти насамперед організовану цілісну систему, яка забезпечує своєчасне виконання поставлених завдань для отримання кінцевих позитивних результатів. Важливою умовою забезпечення якості управління є чітке обґрунтування цілей, пріоритетів діяльності та розвитку підприємства, чітке визначення та розподіл повноважень і міри відповідальності, а також наявність ефективною мотиваційної системи та системи контролю.

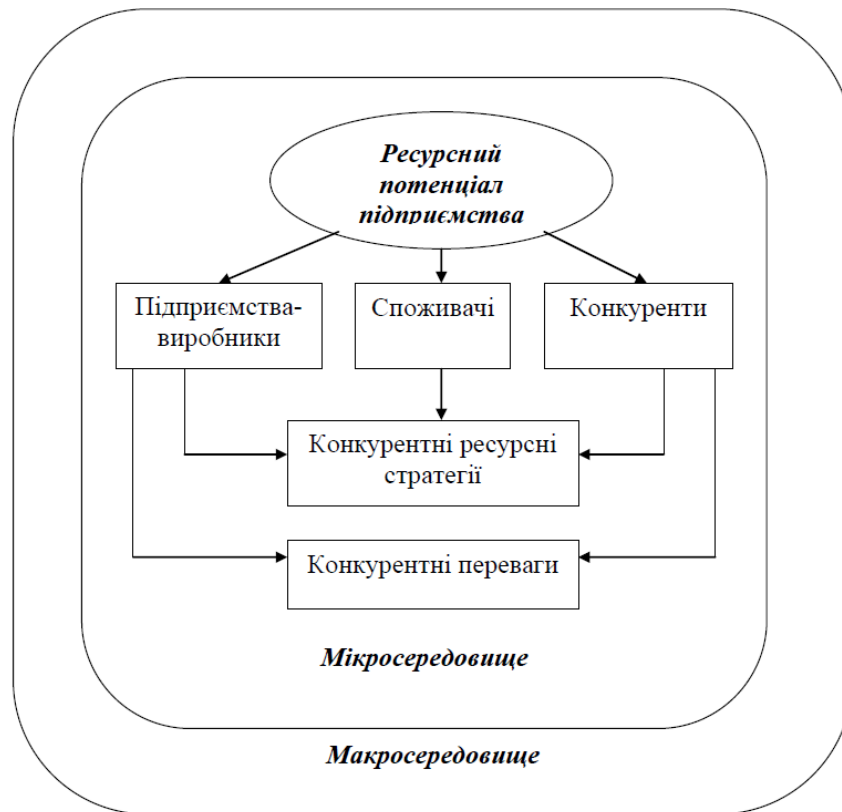

Рис. 2.2. Типова модель формування стратегії управління ресурсним потенціалом підприємств аграрного сектору

Джерело: сформовано автором на основі [12].

Процес управління ресурсним потенціалом підприємств аграрного сектора повинен характеризуватися систематичною реалізацією процедур та підходів, які здійснюють оцінку виконаних завдань, робіт та їх сукупності, з метою їх подальшого удосконалення. У свою чергу процес прийняття управлінських рішень повинен характеризуватися їх обґрунтованістю, цілеспрямованістю, визначеністю кількісних та якісних параметрів, правомірністю, оптимальністю, своєчасністю, комплексністю та гнучкістю. За умов реалізації такого підходу прийняті управлінські рішення виконуватимуть у повній мірі такі функції: керуючу, координуючу, мобілізуючу.

Завершальним етапом формування ефективної системи управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств є забезпечення реалізації функції контролювання, що є надзвичайно важливим та необхідним етапом і який повинен ґрунтуватися на вмілому застосуванні методів спостереження з

метою з'ясування відповідності використання ресурсів на підприємстві із встановленими стандартами, нормативами, затвердженими планами, тощо, а також виявлення допущених відхилень та прорахунків у процесі здійснення господарської діяльності.

Наявність ефективної системи управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств дозволяє оперативно встановлювати слабкі елементи та ланки, які здійснюють негативний вплив на діяльність підприємства. Загалом ефективність управлінського процесу досягається поступово на основі здійснення сукупності послідовних взаємопов'язаних та взаємодоповнюючих дій [13. с. 270].

Таким чином, до основних напрямів формування системи ефективного управління щодо використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств є наступні:

1. забезпечення та сприяння раціонального використання наявних в аграрному секторі природних ресурсів (землі, води і ін.);
2. забезпечення та сприяння раціонального використання наявних основних матеріальних засобів;
3. впровадження у процесі виробництва новітніх ресурсозберігаючих технологій;
4. забезпечення ефективного використання наявних трудових ресурсів та сприяння їх розвитку;
5. стабілізація процесів формування та використання фінансових ресурсів (внутрішніх та зовнішніх);
6. сприяння розвитку інноваційних процесів та забезпечення впровадження базових результатів для інтенсифікації виробництва аграрної продукції і продовольчої безпеки країни [12].

Отже, успішне впровадження наведених вище заходів повинно супроводжуватися високим рівнем інформаційно-аналітичного забезпечення системи управління. Дослідженнями встановлено, що повноцінне та ефективне використання ресурсного потенціалу в аграрних підприємствах є

можливим за умов наявної економічної і соціальної доцільності співвідношення ресурсів, праці та матеріально-технічної бази (основних виробничих фондів); а також за умов впровадження у процеси виробництва продукції прогресивних, високопродуктивних та еколого безпечних технологій і сприяння розширеному відтворенню та оновленню ресурсів.

Адже розвиток та безпечне функціонування ресурсного потенціалу підприємств аграрного сектора повинен базуватися на чіткій організації процесів виробництва та управління, своєчасному та в достатній кількості матеріально-технічному забезпеченні і високій якості основних засобів виробництва продукції.

Підвищення ефективності аграрного виробництва і використання усіх видів ресурсів можливо досягти на основі врахуванням ресурсних можливостей конкретного сільськогосподарського підприємства, дослідження умов їх використання, а також обумовленою стратегією розвитку аграрного сектора, що базується на підвищенні ефективності управління ресурсним потенціалом (рис. 2.3.) [14, с. 420].

Зауважимо, що кінцеві результати відтворювальних процесів реалізуються на заключному етапі, саме тому цілком об'єктивним є те, що на цьому етапі повинен здійснюватися стратегічний контроль функціонування системи управління агропромисловим комплексом в цілому, зокрема у контексті з'ясування наявного рівня збалансованості усіх її структурних елементів. Відтак на основі цього, встановлені показники рівня оцінки ефективності виробництва продукції сільського господарства в обумовлених межах і темпах розвитку кожної окремої галузі сільського господарства залежить не лише від їх потенційних можливостей виробництва, але й обумовлюється реальними потребами ринку у продукції, що значною мірою визначають межі економічного ефекту діяльності підприємств аграрного сектору.

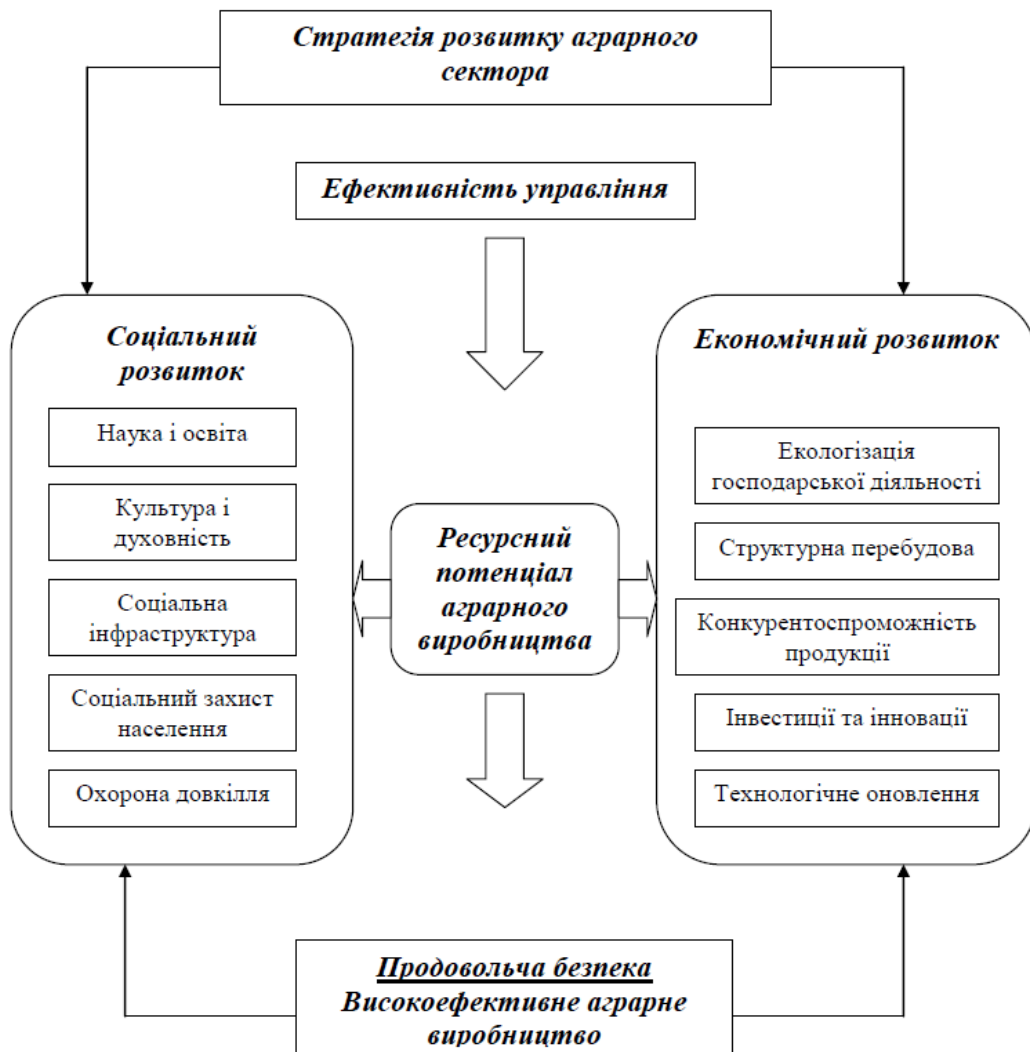

Рис. 2.3. Стратегія розвитку аграрного сектора на основі підвищення ефективності управління ресурсним потенціалом

Джерело: сформовано автором на основі [14].

Таким чином, подальший розвиток системи управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств насамперед повинен спрямовуватися на підвищення ефективності його використання на основі формування системи контролю за його використанням та відтворенням як на рівні аграрних підприємств так і на загальнодержавному рівні.

Висновки до II розділу

1. У аграрному секторі традиційно виокремлюють наступні базові фактори виробництва: земля, праця та капітал. Проте сьогодні, у зв'язку із

розвитком науково-технічного прогресу, здійсненими аграрними трансформаціями, - зрештою умовами ринкової економіки та глобалізаційними процесами, а також ґрунтовними науковими дослідженнями провідних учених-аграрників, має місце їх доповнення інформаційними ресурсами, інноваційними, організаційно-управлінськими, і т. д.

2. Дослідженнями встановлено, що «***» область за площею посідає сімнадцяте місце в Україні, та 18-е за площею сільськогосподарських угідь. Земля в області становить 2183,1 тисячі гектарів, що становить 3,6% території України. 1261,5 тис. га, або 57,8% від загальної площі, належать до сільськогосподарських угідь, з яких 794,1 тис. га - рілля, а 443,5 тис. га - пасовища також сіножаті. Ліси та лісовкриті площі складають 31,8% площі, або 694,7 тис. га. Поверхневі води займають 42,8 000 га, що становить 2,0% від загальної площі.

3. Дослідженнями встановлено, що у 2024 році валова продукція сільського господарства у «***» (в обох категоріях господарств) становила 51,8 млрд грн у постійних цінах 2021 року, що на 38,9% більше, ніж у 2014 році. Основне зростання забезпечене завдяки розвитку галузі рослинництва, де обсяги виробництва зросли на 14,2 млрд грн, або 58,2%. Водночас обсяги виробництва тваринницької продукції зросли лише на 0,3 млрд грн або на 2,3% в порівнянні до 2014 року, а частка тваринництва в загальному агровиробництві зменшилася з 35% до 26%. Найбільш динамічно розвиваються птахівництво та свинарство, тоді як скотарство, особливо молочне, потребує активної підтримки і вкладення інвестицій.

4. Забезпечення раціонального використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств значним чином пов'язане із необхідністю проведення якісних змін структури та складу ресурсів, а також із оптимізацією їх ефективного управління. Підвищення ефективності управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств полягає в налагодженні їх раціонального використання та управління. При цьому, ресурси підприємства характеризуються низкою функціональних властивостей, ґрунтовне вивчення

яких забезпечить їх своєчасне компенсування у процесі аграрного виробництва.

б. Ефективний розвиток процесу управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств повинен базуватися на забезпеченні удосконалення безпосередньо якості управління та управління результатами. Під якістю управління слід розуміти насамперед організовану цілісну систему, яка забезпечує своєчасне виконання поставлених завдань для отримання кінцевих позитивних результатів. Важливою умовою забезпечення якості управління є чітке обґрунтування цілей, пріоритетів діяльності та розвитку підприємства, чітке визначення та розподіл повноважень і міри відповідальності, а також наявність ефективної мотиваційної системи та системи контролю.

РОЗДІЛ ІІІ

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА

3.1. Напрями підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу аграрного виробництва

Сьогодні ефективне здійснення господарської діяльності аграрними підприємствами на конкурентних засадах вимагає якісного, економічно-обґрунтованого плану розвитку наявного ресурсного потенціалу. Функціонування аграрних підприємств в умовах обмежених фінансових ресурсів спонукає до організації діяльності таким чином, щоб при максимально можливих мінімальних витратах ресурсів отримати максимально можливі прибутки. Дослідження демонструють, що сьогодні переважна більшість підприємств аграрного сектора не спроможна забезпечити навіть простого відтворення ресурсного потенціалу. Для сільськогосподарських товаровиробників сьогодні актуальними є питання щодо дефіциту окремих видів виробничих ресурсів, низької їх якості, а також дисбаланс наявної їх структури та взаємодії, що у сукупності сприяє зниженню темпів економічного розвитку аграрного сектора [25, с. 167].

Нині внаслідок тривалого часткового використання потенційних можливостей аграрного виробництва, гальмується вирішення існуючих у агропромисловому комплексі проблем економічного, соціального та екологічного характеру.

Отож забезпечення рентабельності сільськогосподарського виробництва та забезпечення підвищення на цій основі рівня продовольчої безпеки у державі насамперед залежать та обумовлюються наявністю, ефективністю використання та рівнем відтворення їх ресурсного потенціалу. Особливістю функціонування сучасних підприємств аграрного сектора є порушення кількості, якості та структури ресурсного потенціалу, що значною мірою

зумовлюється понесенням значних втрат ресурсів у процесі проведення аграрних трансформаційних процесів та системними кризами національної економічної системи.

Перед сільськогосподарськими товаровиробниками сьогодні стоїть завдання щодо підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу та забезпечення на цій основі підвищення віддачі із кожної одиниці витрачених ресурсів, оптимізації структури та результативності аграрного виробництва. Однією із передумов ефективного використання ресурсного потенціалу є його збалансоване формування, використання, облік та контролювання.

Зауважимо, що формування ресурсного потенціалу аграрного виробництва являє собою процес виявлення перспективних можливостей і необхідних для цього ресурсів, спроможних забезпечити підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарського виробництва. Відтак використання ресурсного потенціалу аграрного виробництва – це «залучення» до роботи усіх наявних та можливих ресурсів.

Зважаючи на динамічний розвиток НТП, трудові ресурси в галузі сільського господарства не втрачають своєї актуальності, зокрема у процесі створення благ, а отже необхідно забезпечити раціональне використання наявного ресурсного потенціалу задля підвищення продуктивності усіх виробничих процесів. Ефективність використання ресурсів в аграрних формуваннях, крім традиційних показників (доходи-витрати) характеризується їх збереженням та здатністю до відтворення.

Таким чином, організація ефективного функціонування підприємств аграрного сектора повинна базуватися на формуванні стратегічно-орієнтованої діяльності. На практиці це забезпечує не тільки ефективний розвиток та використання ресурсного потенціалу, але і його раціональне використання.

Зважаючи на те, що галузь сільського господарства характеризується специфічними галузевими особливостями, вважаємо за доцільне виокремити

основні принципи [15], спроможні забезпечити високу ефективність використання ресурсного потенціалу: оптимізація структури використання ресурсів; її удосконалення та цілеспрямованість; екологічна безпечність; економічність; стратегічне управління.

Так принцип оптимізації структури використання ресурсного потенціалу передбачає кількісну та якісну співвідносність ресурсних складових, які, виконуючи властиву кожній з них функцію або виконуючи відведену для них роботу, проявляли б якомога краще і ефективніше їх «внутрішній резерв», сприяли оптимальному прояву потенціалу всіх інших складових і забезпечували на цій основі необхідний синергетичний ефект (результат). Відтак мається на увазі, що у процесі здійснення сільськогосподарської діяльності, зокрема для обробітку певної кількості земельних угідь необхідні визначені у кількісних та якісних показниках матеріально-технічні та трудові ресурси. Від рівня забезпеченості аграрних підприємств технічними засобами і устаткуванням, а також людьми (трудовими ресурсами) залежить своєчасність і результативність послідовного проведення комплексу сільськогосподарських робіт. Тобто ресурси повинні бути збалансовані таким чином, щоб їх використання забезпечувало оптимальний рівень виробництва продукції і прибутковості підприємства.

Другий принцип щодо удосконалення структури ресурсного потенціалу здебільшого реалізується в таких напрямках: насамперед удосконалення складових ресурсного потенціалу (оновлення машинно-тракторного парку у відповідності до вимог НТП, забезпечення підвищення кваліфікації кадрів, їх перепідготовки, проведення профорієнтаційної роботи для працівників, зайнятих в галузі сільського господарства; здійснення заходів для відтворення та покращення якості ґрунтів, тощо); удосконалення технології, тобто мається на увазі способу використання ресурсів у процесі аграрного виробництва. Адже застосування прогресивних інноваційних технологій в аграрному виробництві забезпечує ресурсозберігаючий ефект, отримання високих врожаїв сільськогосподарських культур та високопродуктивного поголів'я

ВРХ.

Суть принципу цілеспрямованості полягає у цільовому використанні ресурсів. Сьогодні часто можна спостерігати ситуацію, коли через нестачу техніки, машини та обладнання використовуються не за призначенням. Відповідно, за таких умов, працівники, обслуговуючи їх виконують не суто професійні функції. Дотримання принципу цілеспрямованості використання ресурсів забезпечить ріст продуктивності праці, фондівіддачі та показників урожайності.

Однією з головних умов ефективного виробництва не тільки в агропромисловому комплексі, але й в усіх галузях народного господарства є принцип економності. Це зумовлено насамперед дією економічного закону «обмеженості ресурсів» [55, с. 38].

Таким чином, дотримуючись наведених вище принципів можна отримати максимально високі результати за умов економії ресурсного потенціалу.

Проведені дослідження свідчать, що в сучасних умовах процес забезпечення щодо підвищення рівня ефективності використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств повинен базуватися на освоєнні та використанні новітніх інформаційних технологій. Складовими частинами інформаційних технологій повинні бути системи збору та розповсюдження інформації щодо процесів сільськогосподарського виробництва за окремими видами інформаційних ресурсів, розподіленими базами (банками) даних, комп'ютерні технології обміну інформацією, автоматизованими робочими місцями управлінців, економіко-математичні методи та моделі і програмні засоби підготовки варіантів управлінських рішень [17, с. 144].

Так важливе значення у системі ресурсного потенціалу аграрних підприємств відіграє інноваційний потенціал, який, слід вважати й стратегічним критерієм їх результативного та ефективного функціонування. У галузі сільського господарства необхідно використовувати усі досягнення НТП, зокрема такі інноваційні напрями: організаційні, економічні,

агротехнічні, технологічні, та інші (рис. 3.1).

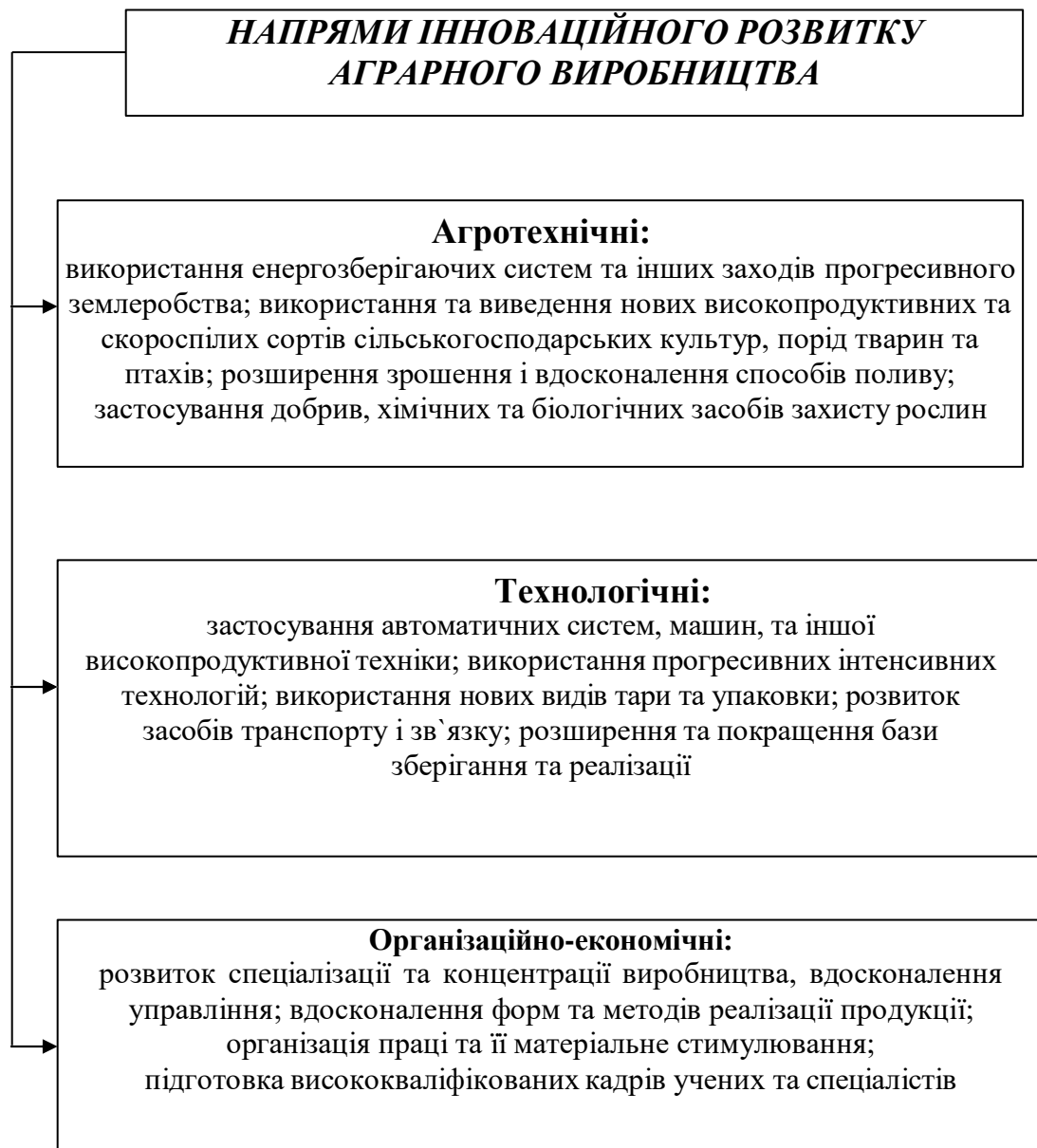

Рис. 3.1 Основні напрями розвитку аграрного виробництва

Джерело: сформовано автором на основі [18, с. 14].

Разом з тим сільськогосподарські підприємства значну увагу повинні приділяти заходам, спроможних забезпечити збільшення їх розмірів та оптимізувати структуру власного капіталу. Основними напрямками оптимізації рівня забезпеченості сільгоспвиробників капіталом є наступні:

- розроблення та реалізація ефективних управлінських рішень щодо забезпечення формування максимально можливого капіталу;

- орієнтація діяльності на виробництво конкурентоспроможної аграрної продукції та раціоналізація методів використання ресурсного потенціалу;
- оптимізація організації інтеграційних процесів в агропромисловому комплексі;
- розширення обсягів фінансування сільгоспвиробників переробними підприємствами на основі укладання договорів купівлі-продажу сільськогосподарської продукції;
- оптимізація системи пільгового кредитування та системи оподаткування сільськогосподарських товаровиробників;
- оптимізація системи державного регулювання аграрного сектора, (рис.3.2) тощо.

Рис. 3.2. Основні напрями ефективного державного регулювання розвитку аграрного сектора

Джерело: сформовано автором на основі [19].

З'ясовано, що здійснювана в останні роки в нашій країні бюджетна

політика не забезпечила інноваційно-структурні перетворення галузі сільського господарства та АПК загалом.

На нашу думку, ефективне державне регулювання фінансових потоків аграрних підприємств повинно включати реалізацію таких інструментів впливу: державні інвестиційні програми та програми пільгового кредитування; окремі митні тарифи; система валютного регулювання; розміри та види санкцій; обумовити мінімальний розмір статутного фонду; забезпечити обов'язкову наявність цільових фондів; відкоригувати розміри амортизаційних відрахувань; оптимізувати систему розрахунків; сприяти отриманню субсидій; оптимізація системи оподаткування; встановити види обов'язкового страхування; забезпечити регулювання цін; можливість здійснювати операції на ринку цінних паперів; удосконалити систему матеріального стимулювання; встановити мінімальний розмір дивідендних виплат, тощо.

Разом з тим необхідно сприяти збільшенню державних асигнувань на підтримку та оптимізацію діяльності аграрних підприємств, де необхідними є наукові дослідження аграрного виробництва; підготовка висококваліфікованих спеціалістів для аграрного сектору; модернізація матеріально-технічного забезпечення аграрних підприємств; удосконалення інфраструктури ринку сільськогосподарського призначення; інші [20, с. 80].

Таким чином, забезпечення раціонального формування і ефективного використання ресурсного потенціалу аграрного виробництва на даний час є об'єктивно необхідним, зокрема у контексті створення передумов оптимізації діяльності сільськогосподарських підприємств зокрема та сталого розвитку аграрного сектора економіки загалом.

За роки здійснення аграрних трансформацій в сільському господарстві відбулося різке зменшення ресурсозабезпеченості підприємств, а також на основі цього – і низько-ефективне їх використання. Адже сьогодні головний ресурс сільського господарства - земля, використовується хаотично (за принципом якості землі та зручності розташування) та із грубим порушенням

норм раціонального землекористування та їх охорони. Поряд із цим відсутнім тривалий час є будь-який державний орган, який би забезпечив здійснення контролю за станом структури та якістю ґрунтів. Це є особливо актуальним в умовах здійснення сільськогосподарського виробництва на умовах механізму оренди земельних часток (паїв).

Також внаслідок проведеного реформування в аграрному секторі було практично зруйновано матеріально-технічну базу, за винятком своєчасного їх викупу як цілісних об'єктів аграрними підприємствами. При цьому, невеликі за розмірами аграрні підприємства, не мають фінансової можливості забезпечити оновлення машинно-тракторного парку, тощо. Відтак доцільним є створення агросервісних підприємств, або ж купівля сільськогосподарської техніки на умовах лізингу.

Що стосується трудових ресурсів, то також мають місце певні проблеми, зокрема здебільшого відсутності у аграрних підприємствах належної науково-дослідженої та розрахованої кількості персоналу усіх ієрархічних рівнів. Це пояснюється обмеженими фінансовими можливостями сільгоспвиробників та низьким рівнем мотивації і престижності роботи, особливо молоді, на селі. Дану проблему також треба вирішувати на загальнодержавному рівні на основі застосування комплексного підходу.

Отже, основними напрямками підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу аграрного виробництва є [21, с. 430]: насамперед зважена державна політика щодо підтримки сільгоспвиробників та забезпечення ефективного регулюючого впливу; реалізація сукупності наведених вище заходів безпосередніми сільськогосподарськими товаровиробниками.

3.2. Розробка стратегій розвитку ресурсного потенціалу аграрних підприємств

Ефективний розвиток ресурсного потенціалу аграрного підприємства можливо забезпечити на основі застосування комплексного підходу щодо управління його складовими частинами, тобто насамперед забезпечення формування базових стратегій, що впорядкує та оптимізує систему стратегічного планування і розвитку. Зважаючи на те, що розвиток аграрного виробництва здійснюється в нестабільних умовах зовнішнього середовища, виникає необхідність формування потужного стратегічного базису, який забезпечить подолання домінуючих кризових процесів в діяльності підприємства, а також стане основою для подальшого прогресивного розвитку та зростання рівня конкурентоспроможності.

Формування плану стратегічного розвитку аграрних підприємств передбачає здійснення таких завдань [22, с. 50]:

- формування наявних ресурсів за певними видами та планування оптимальних їх комбінацій;
- пошук і реалізація можливостей перспективного розвитку підприємства на основі використання наявного ресурсного потенціалу;
- формування унікальних, якісно відмінних компетенцій підприємства та його персоналу.

Процес формування стратегій розвитку ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств слід розпочинати із розробки організаційного механізму забезпечення цього процесу, який, відповідно, являє собою сукупність форм, структур, методів та засобів управління, об'єднаних спільними цілями, завданнями та функціями, які обумовлюють результативність процесу формування стратегічних можливостей підприємства. Найважливішими елементами організаційного механізму щодо управління ресурсним потенціалом аграрного підприємства є цілі, принципи, функції, кадри, методи управління, техніка, технології, інформаційні ресурси

і структура управління.

Саме організаційний механізм передбачає чітку регламентацію виконання базових функцій управління, зважаючи на те, що формування стратегічного ресурсного потенціалу підприємства реалізується безпосередньо в циклі управлінських функцій. Функція планування передбачає вибір напрямку розвитку підприємства, визначення його структури, послідовності робіт та відбору засобів, необхідних для формування стратегічного потенціалу, а також обґрунтування його майбутніх параметрів. Функція організування забезпечує власне реалізацію процесів, необхідних для формування стратегічного потенціалу, створення його структури та умов реалізації. Відтак функція мотивації сприяє активізації процесів розвитку працівників аграрних підприємств і максимальної віддачі інноваційного потенціалу персоналу, стимулює зацікавленість працівників у вирішенні завдань формування стратегічного потенціалу. Власне, функція контролювання дозволяє проаналізувати і оцінити процеси його формування на основі зіставлення планових та фактичних параметрів стану стратегічного потенціалу.

Отже, розробка та імплементація стратегії розвитку ресурсного потенціалу аграрних підприємств повинна здійснюватися, виходячи із наявного ресурсного потенціалу та відповідної спрямованості розвитку підприємства. У процесі формування стратегій використовуються базові принципи стратегічного управління, а також загальнонаукові методи та прийоми. При цьому вважаємо прийнятним та доцільним використання принципу домінантності, який сприяє оперативному визначенню компонентів ресурсного потенціалу, а також їх пропорційність та відповідність.

На рис. 3.3 нами представлена типову модель стратегічного управління ресурсним потенціалом в аграрних підприємствах, що функціонують в умовах ринкової економіки (рис. 3.3).

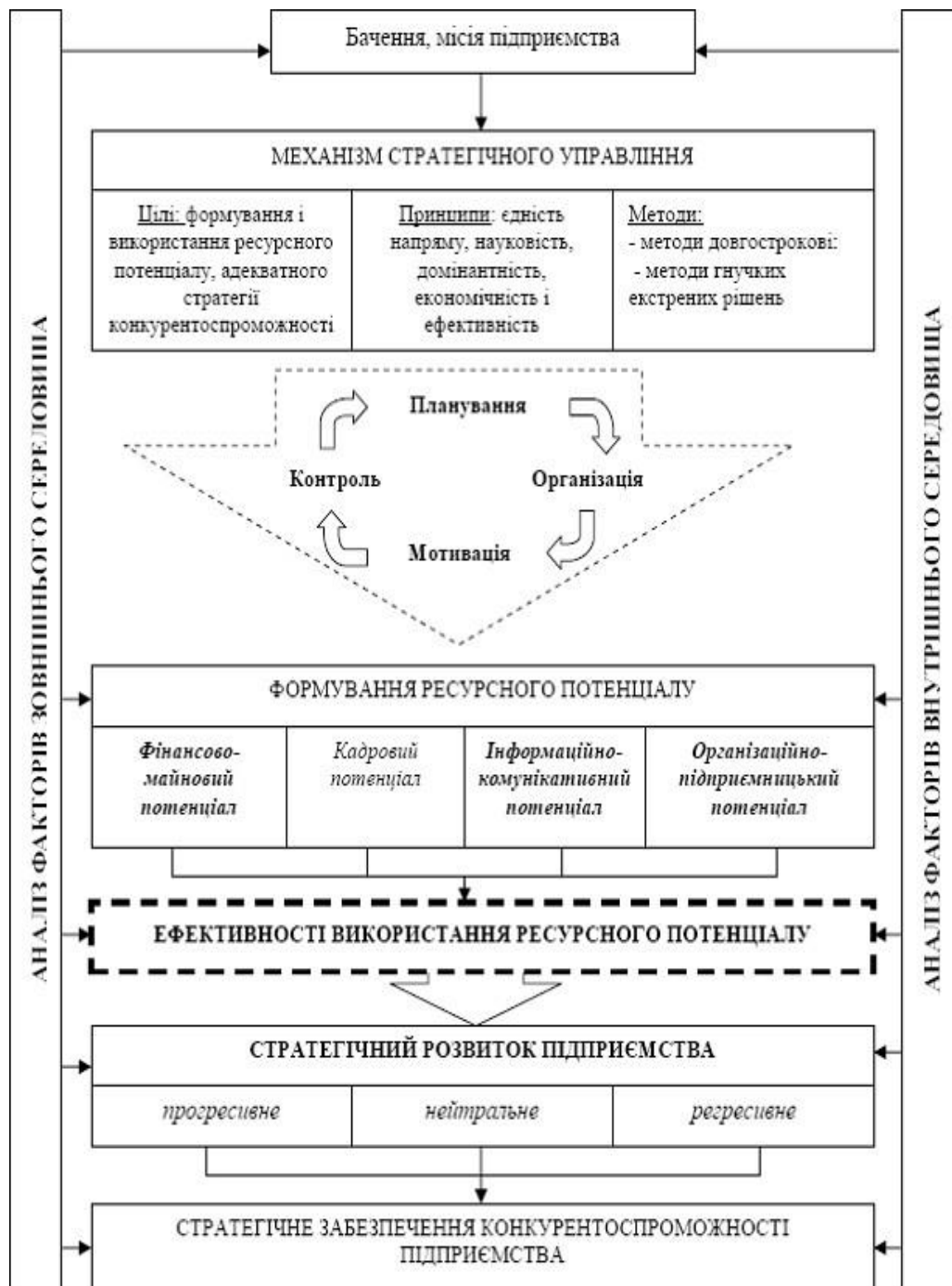

Рис. 3.3 Типова модель стратегічного формування та управління ресурсним потенціалом аграрного підприємства

Джерело: [23, с. 126]

Представлена на рис. 3.3 типова модель наочно відображає процес формування ресурсного потенціалу аграрного підприємства та управління ним, що здійснює вплив на процеси виробництва конкурентної сільськогосподарської продукції, а також забезпечує його стратегічний

розвиток на основі наявної функціональної підсистеми управлінського процесу і підвищує рівень ефективності виконання базових функцій.

Основою побудови аналогічної моделі виступають показники спрямованості аграрних підприємств на розвиток у перспективі. Адже сьогодні аграрні підприємства здійснюють діяльність на засадах механізму оренди землі, здебільшого короткострокової, на період 1-3 роки, а тому можна припустити, що не для всіх сільськогосподарських підприємств стратегічне планування відіграє важливу роль та є вкрай необхідним. Разом з тим, саме стратегічне планування спроможне забезпечити конкурентоспроможність підприємства на ринку, а ретельно сформована структура ресурсного потенціалу забезпечить конкретизації необхідної стратегії (інтегрованого зростання, концентрованого зростання, стратегія диверсифікації, стратегія скорочення) [23, с. 126].

Наведена модель являється допоміжним інструментом щодо розробки напрямів розвитку аграрного підприємства, а в процесі формування ресурсного потенціалу будуть створені усі необхідні передумови для успішної реалізації стратегії сільськогосподарським підприємством.

При цьому основою для побудови алгоритму (рис. 3.4), необхідного для розробки стратегії, спроможної забезпечити належний рівень конкурентоспроможності підприємств аграрного сектора виступають наступні послідовні дії: з'ясування вагомих елементів конкурентоспроможності в аграрній галузі; виявлення домінантного ресурсного потенціалу аграрного підприємства, окремих складових; оцінювання рівня ефективності використання наявного ресурсного потенціалу аграрного підприємства з метою подальшого визначення напрямів стратегічного розвитку.

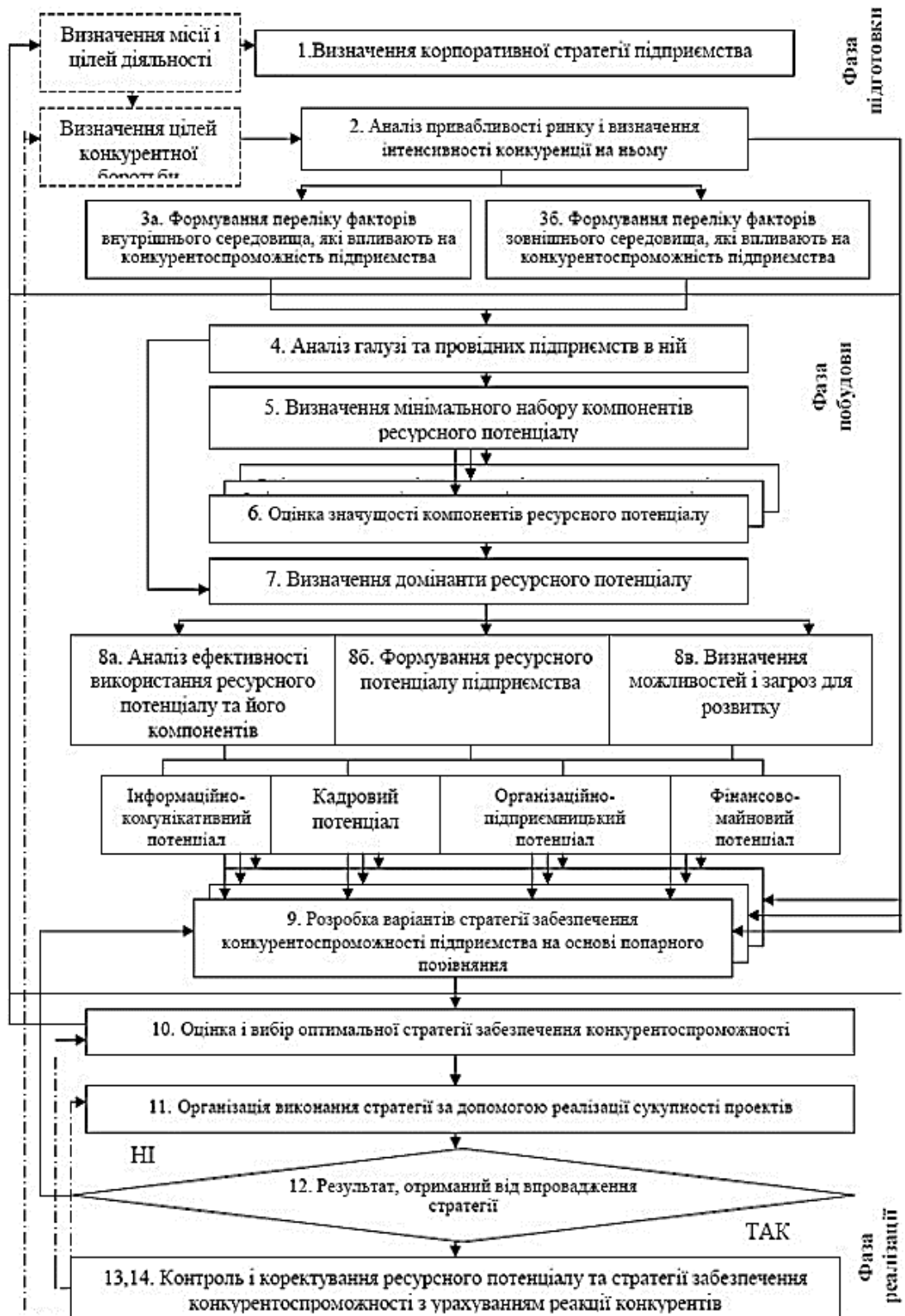

Рис. 3.4. Алгоритм розробки і реалізації стратегії щодо забезпечення конкурентоспроможності аграрного підприємства

Джерело: сформовано автором на основі [24, с. 208]

Наведений на рис. 3.4 алгоритм включає три поступових фази реалізації:

підготовча фаза, фаза побудови та фаза реалізації стратегії, яка включає послідовне виконання 14 етапів. Даний алгоритм вказує, що формування стратегії щодо забезпечення конкурентоспроможності аграрного підприємства включає не тільки аналіз факторів середовища, але й стратегічне управління ресурсним потенціалом (представленого показниками ефективності). При цьому, комплексний аналіз рівня ефективності використання ресурсного потенціалу аграрного підприємства повинен формуватися на основі комплексного підходу, що забезпечує врахування неповторності його структури.

Так для об'єктивної оцінки рівня ефективності використання ресурсного потенціалу аграрного підприємства та його структурного співвідношення нами запропоновано методичні підходи щодо оцінки критеріїв та показників їх ефективності. Дана методика базується на здійсненні комплексної оцінки ресурсного потенціалу і при цьому дозволяє врахувати неповторність його структури та складових і передбачає реалізацію лише двох етапів (рис. 3.5).

Загальний показник оцінки ефективності використання ресурсного потенціалу аграрного підприємства пропонується розраховувати як середньозважений, до складу якого належать показники ефективності використання окремих його компонентів. При цьому процес розрахунку середньозваженого показника оцінки ефективності використання ресурсного потенціалу аграрного підприємства здійснюється поетапно і містить три етапи:

1. розрахунок показників оцінки ефективності використання окремих елементів ресурсного потенціалу, де $100\% = 1$;
2. розрахунок інтегральних показників ефективності використання елементів ресурсного потенціалу за обумовлений період часу (від одного року);
3. розрахунок комплексного середньозваженого показника оцінки ефективності використання ресурсного потенціалу.

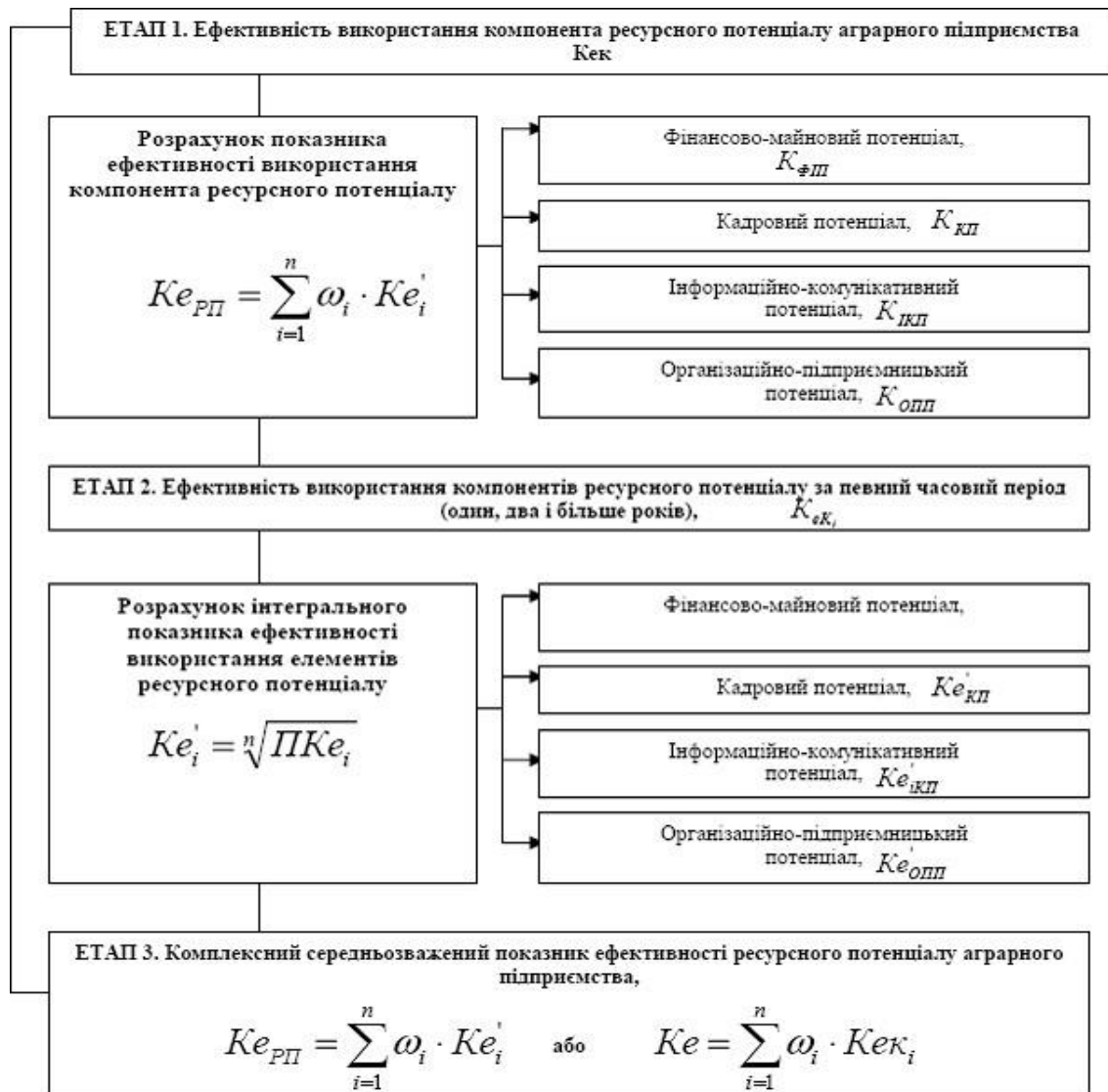

Рис. 3.5. Методика здійснення розрахунку комплексного середньозваженого показника оцінки ефективності використання ресурсного потенціалу

Джерело: [1, с. 169]

Відтак якщо значення підсумкового показника дорівнює одиниці або вище, то це свідчить про адекватність ресурсного потенціалу обраній стратегії. У свою чергу, за умови значення показника, меншого одиниці, має місце невідповідність ресурсного потенціалу обраній стратегії аграрним підприємством.

Таким чином, вважаємо, що кожному конкретному аграрному підприємству необхідно самостійно визначати стратегію свого подальшого розвитку, в залежності від умов функціонування та своїх можливостей (ресурсного потенціалу). При цьому, враховуючи наявність в економічній

науці достатньої кількості типів стратегій, вважаємо, що найбільш оптимальними стратегіями розвитку за критерієм результативності господарської діяльності підприємства, є стратегія зростання виробничого потенціалу аграрного підприємства, стратегія стабілізації можливостей та стратегія інноваційного розвитку можливостей. Відтак вибір конкретного варіанту стратегії повинен ґрунтуватися на отриманих результатах об'єктивної та неупередженої оцінки потенційних можливостей підприємства. Застосування ідентичної стратегії в різних умовах повинен бути обґрунтованим та економічно доцільним.

3.3. Шляхи підвищення ефективності управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств

Загалом ресурсний потенціал аграрних підприємств – це економічна основа його розвитку, яка представлена низкою показників, що відображають наявні на підприємстві ресурси, а також їхні резерви, використання яких відбувається за особливих умов. Наявність на підприємстві ефективної системи управління ресурсним потенціалом сприяє його раціональному використанню у процесі виробництва високоякісної конкурентоспроможної продукції.

Процес управління ресурсним потенціалом підприємства розглядається як складне явище, оскільки для отримання повної інформації про їх кількісний та якісний стан необхідно проводити системні спостереження. Аналогічною є потреба здійснення досліджень для оцінки рівня ефективності власне процесу управління ресурсним потенціалом підприємства. Отже, для забезпечення ефективного розвитку підприємств аграрного сектора, необхідно сприяти оптимізації рівня ефективності управління ресурсним потенціалом [31, с. 30].

Організація заходів, спрямованих на підвищення рівня ефективності управління ресурсним потенціалом, а також раціоналізації їх використання

насамперед потребує проведення змін безпосередньої структури та складу ресурсів, тобто максимальної оптимізації їх якісного складу. Основним завданням щодо забезпечення підвищення показників ефективності управління ресурсним потенціалом в першу чергу є удосконалення процесів використання та управління наявною на підприємстві сукупністю ресурсів у контексті максимального збереження їх цілісності та взаємозв'язку. Загалом ресурси підприємства характеризуються сукупністю кількісних та якісних характеристик, а також спектром виконання комплексу функцій [32, с. 85].

В умовах системних криз та реформ, аграрним підприємствам, власне їх керівникам особливу увагу необхідно акцентувати на поглибленні та розширенні кола досліджень сфери управління ресурсним потенціалом. Система ефективного управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств повинна характеризуватися високим рівнем адаптивності та гнучкості, зважаючи на умови ринку, задля організації процесу виробництва якісної сільськогосподарської продукції та забезпечення сталого, високоефективного, конкурентоспроможного розвитку підприємства.

Відтак на основі проведених досліджень нами сформовано типову систему ефективного управління ресурсним потенціалом підприємства (рис. 3.6). Представлена система управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств містить 11 базових етапів:

- 1 етап: формування місії підприємства, тобто визначення базових пріоритетів господарської діяльності підприємства;
- 2 етап: визначення цілей, який забезпечує формування основних напрямків діяльності підприємства, виходячи із змісту його місії;
- 3 етап: формування стратегії діяльності підприємства, який передбачає планування діяльності підприємства на основі здійснення аналізу факторів внутрішнього та зовнішнього середовищ;
- 4 етап: організація структури та складу ресурсного потенціалу підприємства: фінансове, матеріально-технічне, кадрове та інформаційне забезпечення діяльності підприємства;

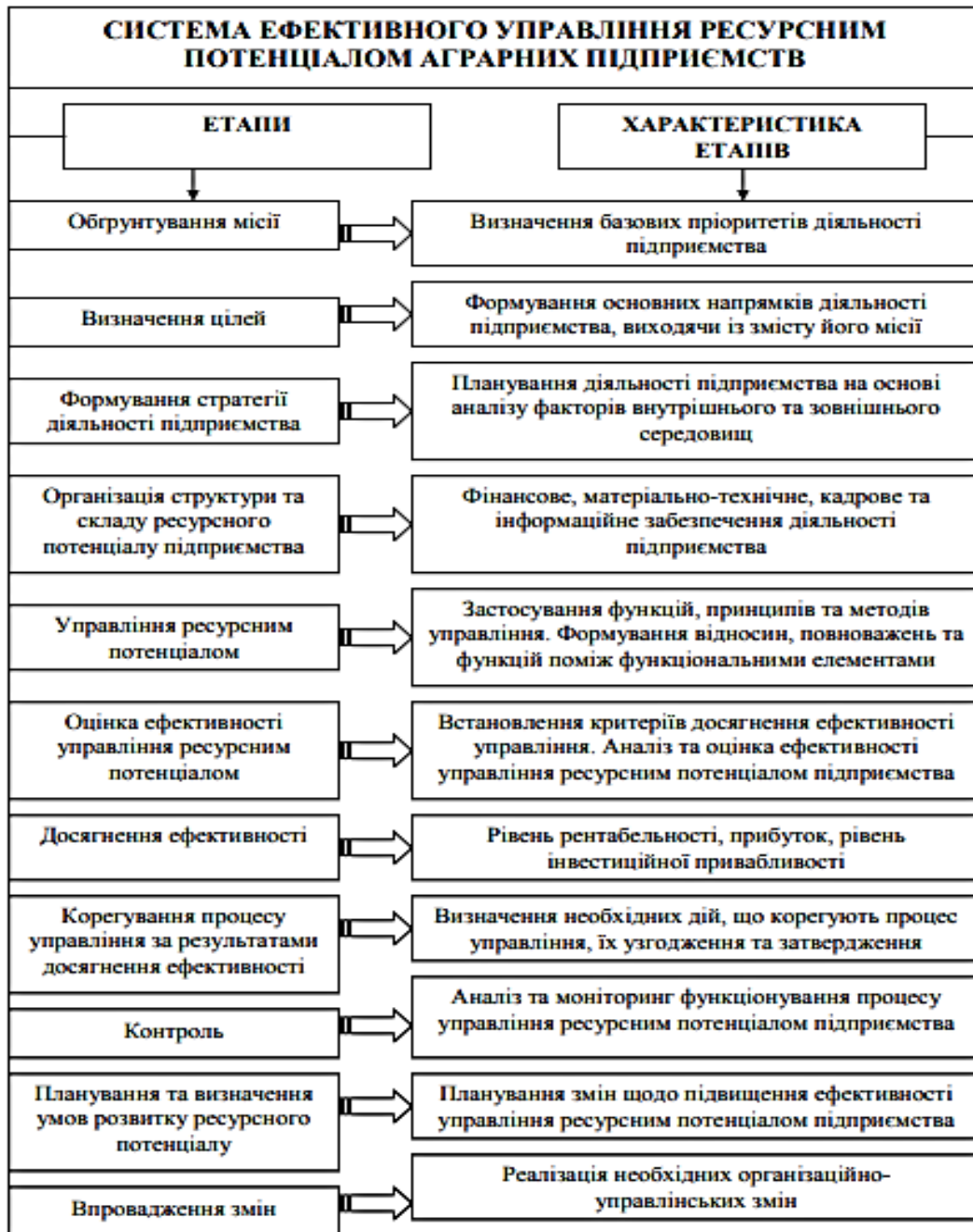

Рис. 3.6. Етапи формування системи ефективного управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств

Джерело: [47, с. 433].

5 етап: управління ресурсним потенціалом на основі застосування практичного застосування функцій, принципів та методів управління;

6 етап: оцінка ефективності управління ресурсним потенціалом, що здійснюється шляхом встановлення критеріїв досягнення ефективності управління, а також системного аналізу та оцінки ефективності управління ресурсним потенціалом підприємства;

7 етап: досягнення рівня ефективності, що презентують такі економічні показники, як: рентабельність, прибуток, рівень інвестиційної привабливості;

8 етап: корегування процесу управління за результатами досягнення ефективності, що обумовлює визначення необхідних дій, що корегують процес управління, їх узгодження та затвердження;

9 етап: контроль: аналіз та моніторинг функціонування процесу управління ресурсним потенціалом підприємства;

10 етап: планування та визначення умов розвитку ресурсного потенціалу, який базується на плануванні змін щодо підвищення ефективності управління ресурсним потенціалом підприємства;

11 етап: впровадження змін, який передбачає реалізацію необхідних організаційно-управлінських змін.

Таким чином, ефективне управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств сприяє його розвитку та примноженню, що, відповідно, обумовлюється необхідністю реалізації концептуальних перспектив на основі сукупності заходів економічного, фінансового, організаційного та нормативно-правового характеру.

Нами запропоновані концептуальні складові економічного механізму процесу управління ресурсним потенціалом аграрного підприємства, які направлені на покращення стану матеріально-технічного забезпечення та необхідність здійснення його модернізації; формування умов для проходження підвищення кваліфікації і професійних якостей окремих працівників і загалом окремих підрозділів; забезпечення збільшення обсягів сільськогосподарського виробництва і сприяння підвищенню якості аграрної продукції; втілення низки заходів, спроможних забезпечити так зване фінансове оздоровлення сільськогосподарських підприємств; залучення за потреби державних кредитних ресурсів і забезпечення їх ефективного використання; оптимізація державного регулювання господарської діяльності аграрних підприємств; забезпечення формування нормативно-правового

забезпечення здійснення господарської діяльності аграрними товаровиробниками; впровадження практики страхування сільськогосподарського виробництва в цілому та окремих процесів, зокрема.

Для забезпечення ефективного розвитку ресурсного потенціалу аграрних підприємств нами обґрунтовано фактори, і на їх основі - напрями підвищення ефективності управління потенціалом. Нами доопрацьовано існуючий економічний механізм системи управління ресурсами аграрних підприємств у контексті формування блоку управління потенційними ресурсами, блоку управління стратегічними ресурсами і блоку управління фактично наявними ресурсами (рис. 3.7).

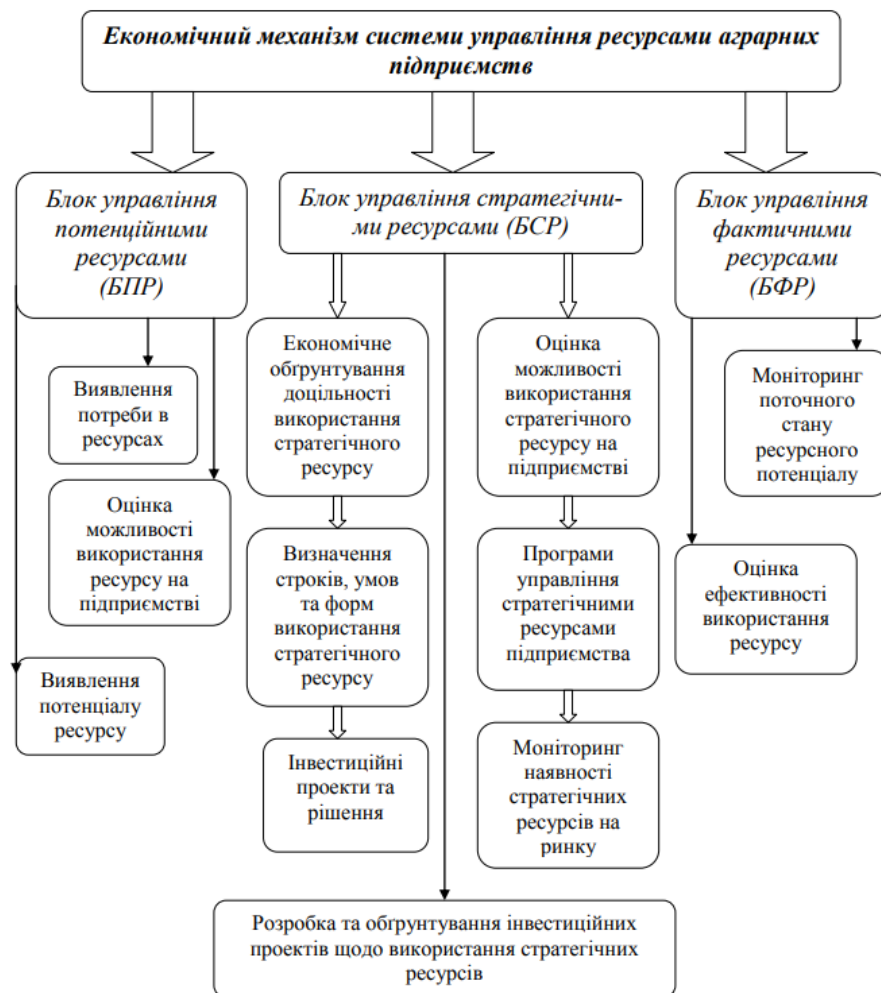

Рис. 3.7. Економічний механізм системи управління ресурсним потенціалом аграрного підприємства

Джерело: адаптовано автором на основі [47, 48, 49].

Дослідженнями з'ясовано, що ефективність процесу управління

ресурсним потенціалом сільськогосподарських підприємств значним чином обумовлюється функціонуванням та управлінням аграрного сектора в цілому. На жаль, нинішня доктрина розвитку АПК в основному спрямована на нарощування обсягів виробництва сільськогосподарської продукції здебільшого за рахунок використання інтенсивних і інноваційних технологій, або ж лише окремих їх фрагментів. Загалом це негативно позначається на екологічних та економічних аспектах галузі сільського господарства

Функціонування аграрних підприємств в умовах системних криз створює умови жорсткої конкуренції на ринку сільськогосподарської продукції, що змушує їх організовувати господарську діяльність задля досягнення оптимальних економічних вигод при мінімальних витратах. Суттєві зміни зовнішнього середовища вимагають від керівників аграрних підприємств оперативного реагування та прийняття ефективних управлінських рішень для організації належного ресурсного забезпечення виробництва конкурентоспроможної сільськогосподарської продукції [33, с. 50].

У процесі дослідження, нами встановлено, що процес відтворення ресурсного потенціалу аграрних підприємств оснований на обов'язковому врахуванні екологічних аспектів аграрного виробництва. На жаль, чинна державна екологічна політика є недосконалою (практично відсутньою), і відповідно, не забезпечує дотримання сільськогосподарськими товаровиробниками екологічних вимог та нормативів, мінімізації техногенного навантаження на природу, тощо. Сьогодні пріоритетним напрямом створення дієвого організаційно-економічного механізму процесів відтворення природно-ресурсного аграрного потенціалу в першу чергу є фінансово-економічне стимулювання аграріїв до зменшення шкідливих викидів та відходів виробництва, а також сприяння відновленню земельних, водних, лісових та повітряних ресурсів країни. Отже, на часі є створення програм екологізації господарської діяльності аграрних підприємств з метою підвищення продовольчої та екологічної безпеки (рис. 3.8).

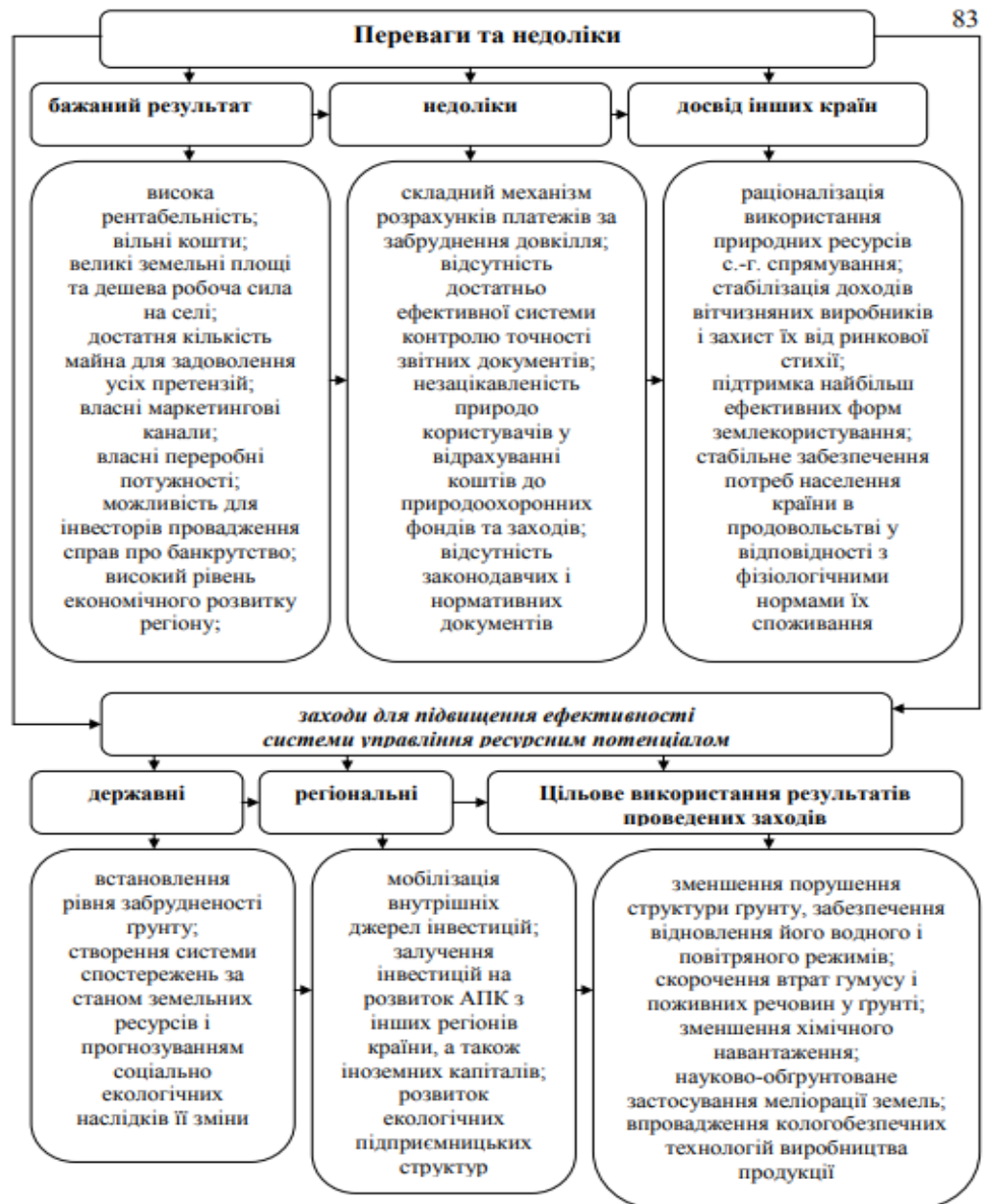

Рис. 3.8. Заходи з підвищення ефективності системи управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств

Джерело: адаптовано автором на основі [47, 48, 49].

Разом із вище наведеними заходами, сприятиме підвищенню ефективності управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств, ефективна система обліку та контролю наявних ресурсів, їх використання і т. д., що забезпечить здійснення своєчасної оцінки перспективних можливостей розвитку підприємства загалом на основі використання внутрішніх ресурсів, їх залучення із зовнішнього середовища, тощо. Наявність ефективного системи

обліку та контролю також забезпечить своєчасне виявлення відхилень та їх ліквідування, що у сукупності сприятиме ефективному функціонуванню управлінської системи ресурсним потенціалом аграрних підприємств та збільшенню їх прибутку.

Таким чином, забезпечити ефективне управління, раціональне використання та відтворення ресурсів аграрних підприємств є можливим за гармонійної взаємодії наступних умов: економіко-соціальна доцільність співвідношення наявних на підприємстві видів ресурсів; застосування у процесі виробництва сільськогосподарської продукції прогресивних, екологічно безпечних та високопродуктивних технологій; забезпечення процесів збільшення (розширення, примноження), відтворення та оновлення ресурсного потенціалу.

Висновки до III розділу

1. Забезпечення рентабельності сільськогосподарського виробництва та забезпечення підвищення на цій основі рівня продовольчої безпеки у державі насамперед залежать та обумовлюються наявністю, ефективністю використання та рівнем відтворення їх ресурсного потенціалу. Особливістю функціонування сучасних підприємств аграрного сектора є порушення кількості, якості та структури ресурсного потенціалу, що значною мірою зумовлюється понесенням значних втрат ресурсів у процесі проведення аграрних трансформаційних процесів та системними кризами національної економічної системи.

2. Розробка та імплементація стратегії розвитку ресурсного потенціалу аграрних підприємств повинна здійснюватися, виходячи із наявного ресурсного потенціалу та відповідної спрямованості розвитку підприємства. У процесі формування стратегій використовуються базові принципи стратегічного управління, а також загальнонаукові методи та

прийоми. При цьому вважаємо прийнятним та доцільним використання принципу домінантності, який сприяє оперативному визначенню компонентів ресурсного потенціалу, а також їх пропорційність та відповідність.

3. Таким чином, вважаємо, що кожному конкретному аграрному підприємству необхідно самостійно визначати стратегію свого подальшого розвитку, в залежності від умов функціонування та своїх можливостей (ресурсного потенціалу). При цьому, враховуючи наявність в економічній науці достатньої кількості типів стратегій, вважаємо, що найбільш оптимальними стратегіями розвитку за критерієм результативності господарської діяльності підприємства, є стратегія зростання виробничого потенціалу аграрного підприємства, стратегія стабілізації можливостей та стратегія інноваційного розвитку можливостей.

4. Організація заходів, спрямованих на підвищення рівня ефективності управління ресурсним потенціалом, а також раціоналізації їх використання насамперед потребує проведення змін безпосередньої структури та складу ресурсів, тобто максимальної оптимізації їх якісного складу. Основним завданням щодо забезпечення підвищення показників ефективності управління ресурсним потенціалом в першу чергу є удосконалення процесів використання та управління наявною на підприємстві сукупністю ресурсів у контексті максимального збереження їх цілісності та взаємозв'язку. Загалом ресурси підприємства характеризуються сукупністю кількісних та якісних характеристик, а також спектром виконання комплексу функцій.

5. Дослідженнями з'ясовано, що ефективність процесу управління ресурсним потенціалом сільськогосподарських підприємств значним чином обумовлюється функціонуванням та управлінням аграрного сектора в цілому. На жаль, нинішня доктрина розвитку АПК в основному спрямована на нарощування обсягів виробництва сільськогосподарської продукції здебільшого за рахунок використання інтенсивних і інноваційних технологій, або ж лише окремих їх фрагментів. Загалом це негативно позначається на екологічних та економічних аспектах галузі сільського

господарства.

6. Таким чином, забезпечити ефективне управління, раціональне використання та відтворення ресурсів аграрних підприємств є можливим за гармонійної взаємодії наступних умов: економіко-соціальна доцільність співвідношення наявних на підприємстві видів ресурсів; застосування у процесі виробництва сільськогосподарської продукції прогресивних, екологічно безпечних та високопродуктивних технологій; забезпечення процесів збільшення (розширення, примноження), відтворення та оновлення ресурсного потенціалу.

ВИСНОВКИ

1. Під ресурсним потенціалом підприємства слід розуміти наявну сукупність взаємопов'язаних ресурсів, що виступають основою для виробництва продукції (послуг). Ресурсний потенціал розглядають з таких позицій: як структурний елемент виробничих відносин у контексті максимального використання потенціалу трудових ресурсів щодо створення матеріальних благ; як сукупність наявних на підприємстві ресурсів, що забезпечують досягнення поставленої мети; як можливість отримання максимального обсягу виробництва благ та послуг за умови оптимального використання ресурсів; як спроможність (реальну або ймовірну) виконати поставлені завдання, і інші.

2. Наявний ресурсний потенціал аграрних підприємств слугує основою для прийняття ефективних управлінських рішень щодо його оптимального використання, що також сприяє обґрунтуванню його перспективних напрямів розвитку для забезпечення підвищення конкурентоспроможності. Відтак збільшення ресурсного потенціалу аграрних підприємств забезпечує підвищення його конкурентоспроможності та забезпечує розвиток. Слід також зауважити, що наявний потенціал у більшій мірі характеризує майбутній стан підприємства, а конкурентоспроможність – поточний.

3. Земля вважається основним фактором сільськогосподарського виробництва, оскільки вона бере безпосередню участь у створенні продукції. Оскільки немає іншої альтернативи, Земля є надзвичайно обмеженою пропозицією. Родючість землі є властивістю, яка має потенціал зростання та не виснажується при правильному використанні. У західній частині України розташована «***» область. За площею вона сімнадцяте місце посідає в Україні, а за площею сільськогосподарських угідь – 18-е. Земля в області становить 2183,1 тисячі гектарів, що становить 3,6% території України. 1261,5 тис. га, або 57,8% від загальної площі, належать до

сільськогосподарських угідь, з яких 794,1 тис. га - рілля, а 443,5 тис. га - пасовища також сіножаті. Ліси та лісовкриті площі складають 31,8% площі, або 694,7 тис. га. Поверхневі води займають 42,8 000 га, що становить 2,0% від загальної площі..

4. Забезпечення раціонального використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств значним чином пов'язане із необхідністю проведення якісних змін структури та складу ресурсів, а також із оптимізацією їх ефективного управління. Підвищення ефективності управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств полягає в налагодженні їх раціонального використання та управління. При цьому, ресурси підприємства характеризуються низкою функціональних властивостей, ґрунтове вивчення яких забезпечить їх своєчасне компенсування у процесі аграрного виробництва.

5. Забезпечення рентабельності сільськогосподарського виробництва та забезпечення підвищення на цій основі рівня продовольчої безпеки у державі насамперед залежать та обумовлюються наявністю, ефективністю використання та рівнем відтворення їх ресурсного потенціалу. Особливістю функціонування сучасних підприємств аграрного сектора є порушення кількості, якості та структури ресурсного потенціалу, що значною мірою зумовлюється понесенням значних втрат ресурсів у процесі проведення аграрних трансформаційних процесів та системними кризами національної економічної системи.

6. Розробка та імплементація стратегії розвитку ресурсного потенціалу аграрних підприємств повинна здійснюватися, виходячи із наявного ресурсного потенціалу та відповідної спрямованості розвитку підприємства. У процесі формування стратегій використовуються базові принципи стратегічного управління, а також загальнонаукові методи та прийоми. При цьому вважаємо прийнятним та доцільним використання принципу домінантності, який сприяє оперативному визначенню компонентів ресурсного потенціалу, а також їх пропорційність та відповідність.

7. Таким чином, вважаємо, що кожному конкретному аграрному підприємству необхідно самостійно визначати стратегію свого подальшого розвитку, в залежності від умов функціонування та своїх можливостей (ресурсного потенціалу). При цьому, враховуючи наявність в економічній науці достатньої кількості типів стратегій, вважаємо, що найбільш оптимальними стратегіями розвитку за критерієм результативності господарської діяльності підприємства, є стратегія зростання виробничого потенціалу аграрного підприємства, стратегія стабілізації можливостей та стратегія інноваційного розвитку можливостей.

8. Дослідженнями з'ясовано, що ефективність процесу управління ресурсним потенціалом сільськогосподарських підприємств значним чином обумовлюється функціонуванням та управлінням аграрного сектора в цілому. На жаль, нинішня доктрина розвитку АПК в основному спрямована на нарощування обсягів виробництва сільськогосподарської продукції здебільшого за рахунок використання інтенсивних і інноваційних технологій, або ж лише окремих їх фрагментів. Загалом це негативно позначається на екологічних та економічних аспектах галузі сільського господарства.

9. Таким чином, забезпечити ефективне управління, раціональне використання та відтворення ресурсів аграрних підприємств є можливим за гармонійної взаємодії наступних умов: економіко-соціальна доцільність співвідношення наявних на підприємстві видів ресурсів; застосування у процесі виробництва сільськогосподарської продукції прогресивних, екологічно безпечних та високопродуктивних технологій; забезпечення процесів збільшення (розширення, примноження), відтворення та оновлення ресурсного потенціалу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Чупир О. М. , Бурлака Є. О., Бутенко О. П. Управління розвитком ресурсного потенціалу підприємств (на прикладі підприємств залізничного транспорту): монографія / О. М. Чупир, Є. О. Бурлака, О. П. Бутенко. Х.: ХНУБА, 2022. 178 с.
2. Клиновий Д., Пепа Т. Розміщення продуктивних сил та регіональна економіка України: навчальний посібник / за ред. Л. Г. Чернюк. Київ: Центр навчальної літератури, 2006. 726 с.
3. Токмакова І. В. Ресурсний потенціал залізничного транспорту як базис стійкого зростання. *Вісник економіки, транспорту і промисловості*, 2004. №45. С.123-126.
4. Ульянченко О.В. Формування та використання ресурсного потенціалу в аграрній сфері: Монографія / Ульянченко О.В. Х.: Харків. НАУ, 2006. 357с.
5. Краснокутська Н.С. Потенціал підприємства: формування та оцінка : навч. посібн. / Н.С. Краснокутська. К. : Вид-во ЦНЛ, 2005. 352 с.
6. Калетнік Г.М., Козяр Н.О. Стратегічні підходи до інвестування аграрного сектору України в умовах розвитку АПК. *Економіка АПК*, 2020. Вип. 12. С. 81-89.
7. Сердак С.Е. Принципи ефективного управління ресурсами суб'єктів господарювання / С.Е. Сердак // *Академічний огляд*, 2008. № 2. С. 83-88.
8. Вишнеvsька О.М. Ресурсний потенціал підприємництва. *Економіка АПК*, 2008. № 12. С. 32-37.
9. Ляліна Н.С. Методичні засади комплексної оцінки ефективності діяльності підприємств агробізнесу. Управління розвитком соціально-економічних систем : матеріали ІV міжнар. наук.-практ. інтернет-конференції, ХНТУСГ, Харків, 8 жовтня, 2020. С. 96-98.
10. Степаненко С.В. Ресурсний потенціал аграрних підприємств: елементи та особливості їх поєднання в сучасних умовах. *Ефективна економіка*, 2022. № 2. <https://openarchive.nure.ua/handle/document/24506>

11. Смолич Д.В., Тимощук І.В. Ресурсний потенціал підприємства: сутність, складові та модель управління в сучасних умовах господарювання. *Економічний простір*, 2020. №153. С. 75-82.

12. Романій Ю. Формування моделі стратегічного управління ресурсним потенціалом підприємств аграрної галузі. *Економічний вісник НТУУ «Київський політехнічний інститут»*, 2019. № 16.

13. Ульянченко, О., Васюренко Л., Литвинов А., Утенкова К., Філімонов Ю., і Кукса І. «Стратегічне управління ресурсним потенціалом як захід підвищення конкурентноспроможності підприємства в аграрному секторі». *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, Вересень 2021. Вип. 39. с. 276-83.

14. Калина Т. Є., Ступень Р. М., Арзуманян Т. Ю. Земельно-ресурсний потенціал підприємств агробізнесу в умовах цифрових трансформації. *Український журнал прикладної економіки та техніки*, 2024. Том 9. № 4. С. 421 – 425.

15. Бірюков Є. І. Принципи забезпечення ефективності використання ресурсного потенціалу електроенергетичних підприємств. *Ефективна економіка*, 2019. № 12. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7540>

16. Гриньова В. М. Оптимізація вартості складових ресурсного потенціалу підприємства: монографія / Гриньова В. М., Салун М. М. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2015. 235 с.

17. Мазур А.Г., Шаманська О.І. Управління ресурсним потенціалом підприємства : монографія / А.Г. Мазур, О.І. Шаманська. Вінниця ТОВ фірма «Планер» : 2013. 253 с.

18. Костецький Я. І. Новітня парадигма розвитку аграрного сектору України: дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.03. Тернопіль : ТНЕУ, 2019. 473 с. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/38556>.

19. Свистун Л. А., Попова Ю. М., Штепенко К. П. Державне регулювання аграрного сектору економіки в контексті забезпечення завдань сталого розвитку. *Ефективна економіка*. 2020, № 11. URL:

<http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=8371> (дата звернення: 09.08.2025).

DOI: [10.32702/2307-2105-2020.11.93](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.11.93)

20. Грей В. Ю. Напрями та методи системи державного регулювання аграрного сектору економіки. *Державне будівництво*, 2023. № 1 (33). С. 84-90.

DOI: <https://doi.org/10.26565/1992-2337-2023-1-08>

21. Уланчук В., Жарун О., Цвик В., Савунін О., Зайцев С. Напрями підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу аграрного виробництва. *Успіхи і досягнення у науці. Серія «Управління та адміністрування»*, 2024, Том 1 № 3(3). с. 428 -436.

22. Ключковський О., Гуцол Д. Методологічні засади визначення пріоритетних напрямків розробки стратегії розвитку підприємства. *Економіка і організація управління*, липень 2023. с. 47-56.

DOI:<https://doi.org/10.31558/2307->

23. Вишнеvsька О.М. Ресурсний потенціал аграрного сектора економіки України: соціально-економічні та екологічні аспекти: монографія // Миколаїв: Дизайн і поліграфія, 2011. 487 с.

24. Гринчук Ю.С. Удосконалення формування та використання виробничо-ресурсного потенціалу аграрних підприємств: [монографія] // Біла Церква, 2014. 390 с.

25. Бережницька Г., Синюк О., Дуляба Н. Сутнісні особливості використання земельних ресурсів сільськогосподарських підприємств. *Вісник Львівського національного аграрного університету: економіка АПК*. 2020. № 27. 188 с.

26. Качуровський В. Є. Ресурсний потенціал підприємства: структура та ефективність використання / В. Є. Качуровський, В. П. Чайковська // *Регіональна бізнес-економіка та управління*, 2017. № 4. С. 123-129.

27. Благоразумова О. В. Актуальність оцінки ресурсного потенціалу підприємств України / О. В. Благоразумова, Т. В. Подобед // *Конкурентоспроможність підприємств в умовах трансформаційних процесів в економіці України* : Зб. матеріалів міжвуз. наук.-практ. конф. студентів,

аспірантів та молодих учених, присвяченої 70-річчю з дня заснування КНТЕУ (16 листопада 2016 року). Харків : ХТЕІ КНТЕУ. 2016. С. 118-119.

28. Шаманська О. І. Основні напрямки підвищення ефективності управління ресурсним потенціалом підприємства. Актуальні проблеми економіки: науковий економічний журнал. Київ, 2012. № 6 (132). С. 166-172.

29. Свіргун О. М., Соколовська В. В. Ресурсний потенціал підприємства: теоретичні аспекти. URL: http://www.rusnauka.com/17_AND_2010/Economics/69284.doc.htm (дата звернення: 20.05.2025).

30. Алексеєва О. В. Роль аграрного підприємництва у забезпеченні зайнятості населення. Причорноморські економічні студії. 2019. № 38. Ч. 1. С. 80–85. URL: http://bses.in.ua/journals/2019/38_1_2019/18.pdf (дата звернення: 17.08.2025)

31. Вініченко І. І., Сорока Ю. О. Ефективність використання ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств. *Інвестиції: практика і досвід*. 2015. № 22. С. 34–37.

32. Дунда С. П. Підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу як напрям розвитку підприємства. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)*. 2013. № 2 (2). С. 83–89.

33. Петренко О., Македонський А. Підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу в сільському господарстві. *Аграрна економіка*. 2018. Т. 1. № 1–2. С.44–55.

34. Кухар О.В., Крюкова І.О., Руденко С.В. Реалізація потенціалу диверсифікації аграрного бізнесу для зниження ризиків сталого розвитку. *Український журнал прикладної економіки та техніки*, 2024. Том 9. № 1. С.24-28 URL: http://ujae.org.ua/wpcontent/uploads/2024/02/ujae_2024_r01_a3.pdf

35. Петренко О. П., Шевченко А. А. Адаптація сільськогосподарського виробництва до воєнних реалій: збереження економічної безпеки України. *Галицький економічний вісник*, 2024. Том 88. № 3. С. 20–29.

36. Алієв Р.А. Сутність поняття «потенціал підприємства» та його складники. *Підприємництво та інновації*, 2019. Вип. 9. С. 54 – 59
37. Орехова А.І. Управління розвитком економічного потенціалу суб'єктів агробізнесу: монографія. Харків «Смугаста типографія», 2018. 317 с.
38. Алієв Р.А. Сутність поняття «потенціал підприємства» та його складники. *Підприємництво та інновації*. 2019. № 9. С. 54-59. URL: <http://ejournal.in.ua/index.php/journal/article/view/203/189>.
39. Занора В., Куценко Д., Одородько Н. Потенціал як основа розвитку підприємства: понятійно-категоріальний апарат. Проблеми і перспективи економіки та управління. 2019. № 2 (18). С. 40-51.
40. Квасницька Р., Тарасюк М. Структуризація потенціалу підприємства. *Вісник КНТЕУ*. 2017. № 1. С. 73-82.
41. Лисенко А.М., Коряк А.С. Поняття економічного потенціалу та концептуалізація підходів до його трактування. *Центрально-український науковий вісник. Економічні науки*. 2020. Випуск 5 (38). С. 221-227.
42. Матвеев П.М. Методологічні підходи до відтворення ресурсного потенціалу аграрного підприємства. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка і менеджмент»*. 2019. Випуск 3 (81). С. 91-96.
43. Олійник Т.І., Косенко А.О. Управління виробничим потенціалом підприємства. *Ефективна економіка*. 2020. № 11. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/11_2020/78.pdf.
44. Орехова А.І. Економічний потенціал підприємства: сутнісні характеристики та структуризація. *Економіка і суспільство*. 2018. Випуск 17. С. 308-313. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/17_ukr/45.pdf.
45. Петрович Й.М., Прокопишин-Рашкевич Л.М. Сучасні аспекти управління виробничим потенціалом промислових підприємств. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Проблеми економіки та управління». 2020. Том 4. № 1. С. 188-194.
46. Писаренко С.В., Решетник В.Г., Ільченко А.І. Ресурсний потенціал як чинник забезпечення конкурентоспроможності підприємства. *Науковий погляд:*

економіка та управління. 2020. № 1 (67). С. 99-104.

47. Чернишова Л.І., Бескубська А.С., Прокоф'єва В.К. Управління процесом формування ресурсного потенціалу як передумова конкурентоспроможного стратегічного розвитку виробничого підприємства. Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2019. Випуск 6 (23). С. 432-438.

48. Касьянова Н.В. Потенціал підприємства: формування та використання : підручник / Н.В. Касьянова, Д.В. Солоха, В.В. Морева, О.В. Беякова, О.Б. Балакай. К. : ЦУЛ, 2013. 248 с.

49. Потенціал і розвиток бізнесу: навч. посіб. / За ред. О. М. Полінкевич, Л. В. Шостак. Луцьк : Вежа-Друк, 2019. 592 с.

50. Ігнатова І. В., Приймак О. І. Оцінка інноваційного та кадрового потенціалу як складових ресурсного потенціалу підприємства. *Економіка: реалії часу*. 2022. № 3 (61).

51. Шандова Н. В., Мешкова-Кравченко Н. В., Латкіна С. А. Економіка підприємства : навч. посіб. Херсон : ФОП Вишемирський В. С., 2021. 336 с.

52. Економіка підприємства : підручник / за заг. ред. Л. Г. Ліпич. Луцьк : Вежа-Друк, 2021. 426 с.

53. Стратегічний менеджмент : навч. посібник / А. В. Балабаниць, М. О. Горбашевська, Л. А. Кислова, В. М. Мацука, Ф. Л. Перепадя ; за заг. ред. А. В. Балабаниць. Маріуполь : МДУ, 2022. 343 с.

54. Агро галузь - 2024: стан та перспективи. URL: <https://ua.news/ua/money/agro-galuz2024-stan-ta-perspektyvu>

55. Єрешко, Ю. О. Основи економіки. Конспект лекцій [Електронний ресурс] : навчальний посібник для здобувачів ступеня бакалавра спеціальності 113 Прикладна математика / Єрешко Ю. О., Обелець Т. В. ; КПІ ім. Ігоря Сікорського. – Електронні текстові дані (1 файл: 370.78 Кбайт). Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2023. 77 с.

56. Буднік М.М. Стратегічне управління: навчальний посібник / М.М. Буднік, Г. С. Невертій, Н. М. Курилова. К. : Видавничий дім «Кондор», 2020. 292 с.

57. Постанова Кабінету міністрів України «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для державної підтримки розвитку тваринництва та переробки сільськогосподарської продукції» від 6 серпня 2025 року № 950.

58. Лисюк О., Балаш Л., Бінерт О. Пріоритетний розвиток сільськогосподарських підприємств як основа підвищення ефективності функціонування аграрної галузі Львівщини. *Аграрна економіка*, 2024. Т. 17 № 2. С. 85-95.

59. Сільське господарство *** області. 2022 : Статистичний збірник. Львів : Головне управління статистики у Львівській області, 2023. 104 с. 71.

60. Сільське господарство *** області. 2023 : Статистичний збірник. Львів : Головне управління статистики у Львівській області, 2024. 104 с. 71

61. Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2023 рік : [Статистичний бюлетень]. ДСУ. К., 2024. 89 с.

62. Сільськогосподарське виробництво у Львівській області у січні-серпні 2025 року: Головне управління статистики у Львівській області, 2025. 7 с.

63. Державна служба статистики України/ Головне управління статистики у Львівській області/ Статистична інформація URL: https://www.lv.ukrstat.gov.ua/ukr/si/thematics_1002.php?13213 (дата звернення: 15.05.25)

64. Оцінка ефективності ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств *** області в умовах сучасних викликів. Губені Ю. Е., Лисюк О. В., Балаш Л. Я. Електронний журнал "*Ефективна економіка*", 2025. № 7. DOI: [10.32702/2307-2105.2025.7.15](https://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.7.15)